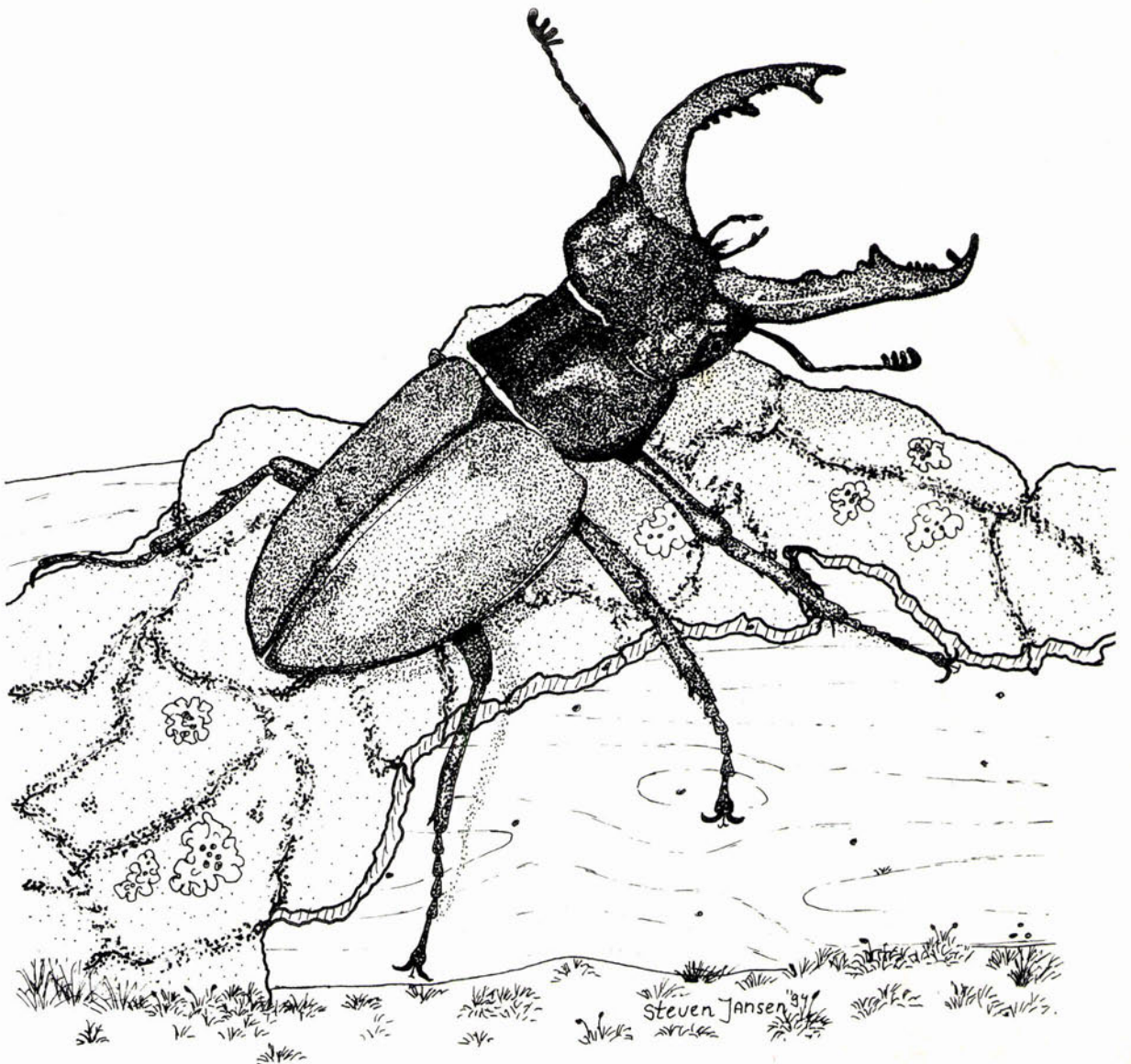

MEI 1994 JAARGANG 83

NATUURHISTORISCH

M A A N D B L A D

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

HOOFDREDACTIE: Drs. J. van der Coelen, Drs. B.G. Graatsma

REDACTIE: Mevr. Drs. F.N. Dingemans-Bakels, Drs. D.Th. de Graaf, J.T. Hermans, Dr. H.P.M. Hillegers, Mevr. Lic. M. Lejeune, Drs. T.J.D. Mulder

REDACTIE-ASSISTENT: R.B.G.M. Steverink

REDACTIE-ADRES: Postbus 882, 6200 AW Maastricht

COPYRIGHT: Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie. Door het inzenden van kopij verklaart de auteur dat hij het uitsluitend recht tot uitgeven aan het Natuurhistorisch Maandblad overdraagt; bij afwijzing vallen de rechten terug aan de auteur en wordt hem de kopij teruggezonden

Naast het **Natuurhistorisch Maandblad**, dat aan alle leden gratis wordt toegezonden, verschijnen regelmatig afleveringen van de reeks **Publikaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg**. Ongeregeld verschijnen daarnaast nog de zg. **Uitgaven** (boeken en rapporten). Deze **Publikaties** en **Uitgaven** worden uitgegeven door de **Stichting Natuurpublicaties Limburg**, secretariaat: R. Akkermans, Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond, postgiro 6240547 te Melick

BASIS-ONTWERP TYPOGRAFIE: Stefan Graatsma, Maastricht

GRAFISCHE VERZORGING: *bvdm*, Bureau van de Manakker, Grafische producties bv, Maastricht

DRUK: Drukkerij Steenbeek bv, Hoensbroek

ISSN 0028-1107

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

VOORZITTER: A.J.W. Lenders, Groenstraat 106, 6074 EL Melick

ALGEMEEN SECRETARIS: H. Schmitz, Vinkenberg 6, 6074 DL Melick

SECRETARIS GEGEVENSLEVERING: R.E.M.B. Gubbels, Langs de Veestraat 15, 6125 RN Obbicht

PENNINGMEESTER: H. van der Weijden, Dokter Leursstraat 14, 6041 KM Roermond.

Telefoon 04750-11283

ADMINISTRATIE: A. Duysters (Bureau) en L.Thissen (ledenadministratie). Adreswijzigingen, opgave nieuwe leden, inlichtingen over studiegroepen, enz. richten aan: Administratie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht. Tel.: 043-213671. Postgiro: 1036366, voor België: 000-1507143-54

BESTELLINGEN van Publikaties, (oude) Maandbladen en andere uitgaven: uitsluitend schriftelijk bij het **Publikatiebureau Natuurhistorisch Genootschap**, Groenstraat 106, 6074 EL Melick of door overmaking van de kosten van het gewenste (inclusief porto) op postgiro 429851 (voor België 000-1616562-57), onder vermelding van het gewenste

LIDMAATSCHAP: f 37,50 per jaar; jeugd-leden t/m 17 jaar f 17,50; student-leden f 20,-; huisgenoot-leden f 10,-; 65+-leden f 20,-; verenigingen, instellingen e.d. f 112,50

LOSSE NUMMERS: f 5,-; leden f 4,- (m.u.v. extra dikke en themanummers)

WENKEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden voor het *Natuurhistorisch Maandblad* worden dringend verzocht zich zoveel mogelijk aan onderstaande richtlijnen te houden. De redactie ontvangt indien mogelijk naast een uitdraai op papier in tweevoud ook een **floppy-disk**.

INHOUD: in het *Natuurhistorisch Maandblad* verschijnen in de regel artikelen over de Biologie en/of de Geologie van Limburg waar enigerlei vorm van onderzoek aan ten grondslag heeft gelegen.

SAMENVATTING: alle artikelen worden besloten met een Engelstalige samenvatting ("summary"), voorzien van een Engelse titel; niet-Nederlandstalige artikelen bovendien met een Nederlandstalige.

TEKST: maximaal circa 5000 woorden. Nieuwe alinea's niet inspringen en titel en kopjes boven de hoofdstukken volledig in KAPITALEN en niet onderstrepen. Artikelen bij voorkeur inleveren op **floppy-disk** in WordPerfect-tekstformaat (bij voorkeur zonder aanduidingen voor "vet", "cursief", "onderstreept", "groot", "klein", "superscript" enz.) met geprinte tekst in tweevoud.

INLEIDING: elk artikel begint met een korte inleidende tekst (beknopte introductie).

LATIJSSE NAMEN van planten en dieren worden *gecursiveerd*, in de geprinte tekst aan te geven door er een slangelijn onder te plaatsen. Wetenschappelijke (latijnse) namen van syntaxa (plantengemeenschappen) dienen in de geprinte tekst te worden omcirkeld.

NEDERLANDSE NAMEN van planten en dieren beginnen met een hoofdletter. Naamgeving op uniforme wijze en volgens de meest recente naamlijsten.

FIGUREN: tekeningen, grafieken, kaartjes etc. op groot formaat aanleveren in direct reproduceerbare vorm, d.w.z. bij voorkeur in zwarte inkt; bij eventuele teksten en schaal-aanduidingen in de figuren rekening houden met verkleining. Scherpe (contrastrijke) zwart-wit- en kleuren-foto's op groot formaat (min. 13 x 18 cm) aanleveren. Ook (kleuren)dia's kunnen direct worden verwerkt. Figuren los bijvoegen (dus niet tussen de tekst opnemen); doorlopend nummeren en in de tekst in logische volgorde naar de figuren verwijzen. Figuurnummering in **arabische** cijfers. Figuuronderschriften bij elkaar op een aparte pagina.

TABELLEN: los bijvoegen (dus niet tussen de tekst opnemen); doorlopend nummeren en in de tekst in logische volgorde naar de tabellen verwijzen. Tabelnummering in **romeinse** cijfers. Tabelbovenschriften bij (= boven) de tabellen vermelden. Tabellen in WordPerfect uitsluitend met "tabs" aanmaken (dus niet met spaties of de tabelfunctie van WP).

NOTEN: één doorlopende nummering aanhouden en als gewone cijfers in de tekst opnemen (dus niet in superscript) en in de kopij omcirkelen. De bijbehorende noot-teksten gezamenlijk aan het einde van het artikel als gewone WordPerfect-tekst opnemen (dus niet m.b.v. de voetnoot-optie van WP).

LITERATUURVERWIJZINGEN in de tekst: alleen auteur en jaartal noemen. Bij twee auteurs beiden vermelden verbonden door "&", bij meer dan twee auteurs alleen de eerste gevolgd door "et al." *cursief*.

LITERATUURLIJST: bij elk artikel behoort een lijst van **geciteerde** literatuur. Ook hierin de latijnse namen van planten en dieren cursiveren en de latijnse namen van syntaxa omcirkelen. Geen witregels tussen de verschillende literatuurreferenties en niet inspringen. Een literatuurreferentie wordt telkens begonnen met auteur(s), jaartal en titel van het geschrift.

OVERDRUKKEN: 25 overdrukken worden gratis ter beschikking gesteld. Meer exemplaren volgens afspraak en tegen vergoeding.

VERANTWOORDELIJKHEID: voor de inhoud van getekende bijdragen zijn de auteurs verantwoordelijk.

BIJ DE VOORPLAAT

Het Vliegend hert (*Lucanus cervus* L.) is in Nederland één van de twee beschermde inseksoorten van de Natuurbeschermingswet uit 1973. Het (recente) voorkomen van deze grote kever in Limburg, de biologie en het biotoop, de variabiliteit van deze soort en de mogelijkheden tot bescherming, komen in het kort ter sprake in het artikel op pagina 86-88 (tekening: Steven Jansen, 1994).

INHOUD

HOMMELPROJECT	81
VERENIGINGSNIEUWS	82
J. Hermans RECENTE WAARNEMINGEN VAN HET VLEGEND HERT IN LIMBURG	86
S. & W. Jansen DE WERKGROEP MEINWEG ONDER DE VLEUGELS VAN HET GENOOTSCHAP	89
J. Geraeds BOTANISCHE INVENTARISATIE SINT-PIETERSBERG	93
M. Prick DE GROTE EN KLEINE WEERSCHIJNVLINDER IN DE VIJLENERBOSSEN IN DE JAREN 80	96
RECENT VERSCHENEN	100

HOMMELPROJECT

De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV), de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (NHGL) roepen jong en oud op 4 en 5 juni – de Hommelkijkdagen — naar hommels uit te kijken. Het is de bedoeling dat in dat weekend zoveel mogelijk mensen naar hommels gaan kijken. De hommelsorten die dan gezien worden – het gaat daarbij om de zes algemeenste soorten — kan men melden aan de KNNV door ze te noteren op een speciaal daartoe ontworpen waarnemingskaart (midden in dit nummer treft u een exemplaar van deze hommelswaarnemingskaart aan). Waarnemingskaarten kan men aanvragen bij de KNNV, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht, tel.: 030-314797.

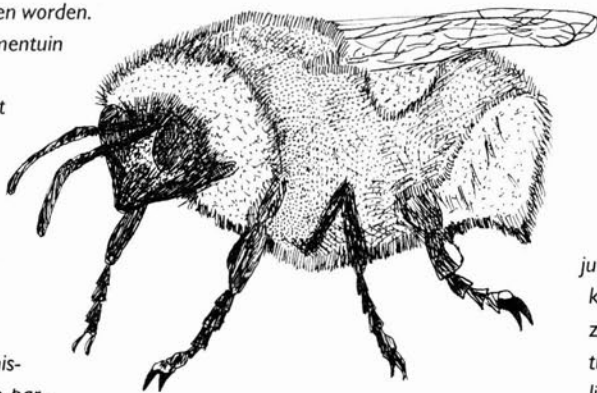
Deze Hommelactie is een vervolg op de Vliegenzwam-actie die de KNNV in 1991 heeft gehouden. Deze eerste nationale oproep was een aanzet om tot een waarnemingsnetwerk te komen. Deze actie is toen een daverend succes geweest waarbij meer dan 10.000 meldingen van vliegenzwammen zijn binnengekomen. Om deze reden wordt dit jaar gestart met het Hommelproject. In 1995 zal het Hommelproject voortgezet en uitgebreid worden. Het Hommelproject is een gezamenlijke activiteit van de KNNV en de NJN in samenwerking met het Natuurhistorisch Genootschap. Financieel wordt het Hommelproject gesteund door de Triodos bank, de Fondation Yves Rocher en het IKC-NBLF.

De bedoeling van het Hommelproject is om een groot publiek te bereiken en iedereen — met name jongeren — te interesseren voor hommels en daarmee voor de natuur in hun eigen omgeving, maar ook voor de verenigingen die het project organiseren. Door de bekendheid van de KNNV, de NJN en het NHGL middels dit project te vergroten, hopen deze verenigingen meer nieuwe (vooral jonge) leden aan te trekken.

Verder zullen de gegevens die deze actie oplevert inzicht geven in de mate waarin en de plaatsen waar hommels voorkomen. Hommels hebben een belangrijke functie in de natuur omdat ze bloemen bestuiven die vaak niet door andere insecten bestoven kunnen worden.

Dat kan iedereen ook in zijn eigen bloementuin zien.

Al deze waarnemingen leveren een schat aan informatie, die de kennis over de verspreiding en de biologie van de Nederlandse hommels aanzienlijk kan verrijken. Mogelijk geven de plaatsen met veel soorten hommels aan waar meer natuurwaarden te verwachten zijn. Vooral ook buiten natuurterreinen is hiervoor gewoonlijk weinig aandacht. Ook kan de uitkomst misschien het belang voor de natuur van tuinen, parken en ruige stukjes in de bebouwde omgeving aantonen.

Aardhommel (♂).
Tekening: Ben Janssen.

Zo wordt informatie verkregen waarvan verantwoordelijke beheerders en beleidsmakers gebruik kunnen maken. Bij de rapportage van de resultaten van 1994 zal één van de doelen zijn dat ook beheerders zich bewust worden van het belang van hommels en hoe er met het beheer met deze diergroep rekening gehouden kan worden.

Voor hommels is gekozen omdat deze redelijk "aibaar" zijn en omdat het een bedreigde groep is. Van de 20 hommelsorten die deze eeuw in ons land zijn gezien, zijn er zes uitgestorven en zes bedreigd. Dit is het gevolg van versnippering van het landschap, vernietiging van leefgebieden en verandering in de landbouw. Als er bij het beheer meer rekening zou worden gehouden met hommels, kan dit deze dieren ten goede komen. Particulieren kunnen hun steentje bijdragen door specifieke hommelsplanten in hun tuin te zetten. Bang voor steken hoeft men niet te zijn, want ze zijn niet agressief.

De gevraagde algemene soorten zijn gekozen op hun herkenbaarheid en ruime verspreiding over het land. Het gaat om de volgende zes soorten: Aardhommel (*Bombus terrestris*), Akkerhommel (*Bombus pasquorum* (*agrorum*)), Boomhommel (*Bombus hypnorum*), Steenhommel (*Bombus lapidarius*), Tuinhommel (*Bombus hortorum*) en Weidehommel (*Bombus pratorum*). Hommels zijn door hun grootte en nijver gedrag voor de meeste mensen vrij duidelijk te herkennen. Om de soorten te onderscheiden is er een hommelkaart gemaakt waarop die zes meest voorkomende soorten in kleur zijn afgebeeld (deze kaart bevindt zich aan de waarnemingskaart).

Het is de bedoeling om op 4 en 5 juni (de Hommeldagen) de meeste waarnemingen te doen, zodat over dit weekend een zo compleet mogelijk beeld wordt verkregen over de verspreiding van hommels in Nederland. De waarnemingen kunnen worden ingevuld op de waarnemingskaart, en deze moeten vervolgens worden gestuurd naar de Veldwinkel van de KNNV te Utrecht. Vragen over dit project kunt u richten aan de coördinator voor het

Hommelproject, Arien van Iperen, in de KNNV veldwinkel te Utrecht, tel. 030-314797.

Behalve deze campagne zal ook veel publiciteit aan dit Hommelproject worden gegeven op het VARA Vroege Vogels Natuur- en milieuspektakel.

Dit is een groots milieufest dat op 4 en 5 juni in 's Graveland op het landgoed Boekesteyn van Natuurmonumenten gehouden zal worden. Hier zullen de Nederlandse Natuur- en Milieuorganisaties zich gezamenlijk presenteren.

De redactie

VERENIGINGSNIEUWS

DE PLANTENSTUDIEGROEP ANNO 1993: DE LAATSTE WITTE VLEKKEN ONDER DE LOUPE

De Plantenstudiegroep, waartoe zich aan het eind van het verslagjaar ca. 80 mensen rekenen, heeft in 1993 wederom zowel in binnen- als in buitenland haar intensieve activiteit op het gebied van floristisch onderzoek kunnen voortzetten. Negen excursies voerden naar het buitenland - enkele daarvan werden samen met de (Belgisch-)Limburgse Botanische Werkgroep georganiseerd -, 19 excursies bewogen zich op het terrein van het vervolmaken van de kilometerblok-inventarisatie van Zuid-Limburg. Deze laatste excursies maar ook vele individuele activiteiten en de zogeheten "donderdag-excursies" van Eduard Blink leidden ertoe dat de kilometerblok-inventarisatie van Zuid-Limburg nu geen witte vlekken en steeds meer zwarte vlekken laat zien, zie figuur 1 en de vergelijkbare figuur in het maart-nummer van dit maandblad in 1993.

Aan het eind van 1993 omvatte het Inventar-flora-bestand dan ook ca. 180.000 waarnemingen; op dat moment waren bovendien circa 25.000 waarnemingen beschikbaar die nog toegevoegd moesten worden aan het bestand.

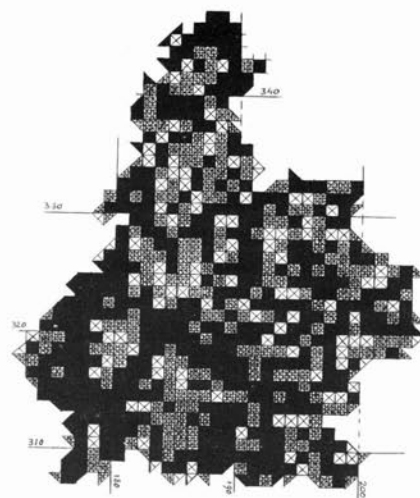
Daar het bestand voor Zuid-Limburg voldoende gebiedsdekkend begon te worden, is in het verslagjaar door de stuurgroep een projectbeschrijving opgesteld voor het vervaardigen van een publicatie over de bedreigde planten van Zuid-Limburg. Dit plan is door het Genootschapsbestuur bij de Provincie Limburg ingediend en zal er naar alle waarschijnlijkheid toe leiden dat in 1994 een concept-manuscript wordt afgerond door een daartoe aan te trekken tijdelijke arbeidskracht bij de Provincie. Bij de begeleiding van het werk zal een aantal leden van de stuurgroep van de Plantenstudiegroep en één lid van het NHG-bestuur betrokken worden.

De studiegroep leverde in 1993 een deel van het bestand - alle waarnemingen uit het jaar 1991 - op computerschijf aan de stichting Floristisch Onderzoek Nederland (FLORON) nadat het bestuur van het Genootschap akkoord was gegaan met de door FLORON aangeboden vergoeding. Dit gebeurde ten behoeve van het uitbouwen van het zogehe-

ten Florbase-bestand waarmee de rijksoverheid inzicht gegeven zal worden in de gevolgen van allerlei ingrepen in het landelijk gebied, bijvoorbeeld grondwateronttrekkingen. In verband met het (tweede) onderzoek van het Waterschap Roer en Overmaas naar de ecologische ontwikkeling van een aantal bufferbassins is in 1993 door een zevental leden bijzondere aandacht besteed aan de plantengroei van 13 regenwater-bufferbassins. Een rapport daarover is inmiddels bijna gereedgekomen.

Ook in 1993 zijn weer diverse niet (meer) vermoede bijzondere soorten gevonden door leden van de studiegroep. Een aantal vondsten zal, wat uitgebreider, te zijner tijd besproken worden in de rubriek "Uit de Flora van Limburg". Vermeldenswaardig zijn daarnaast met name de hierna volgende vondsten.

- Fluweelblad (*Abutilon theophrasti*): één exemplaar in akkerrand ten zuiden van Geulle (17-9-1993, excursie Plantenstudiegroep).
- Amsinckia (*Amsinckia menziesii*): één exemplaar op rommelige hoek van akker langs weg aan de noordzijde van vliegveld Beek (15-5-1993, E. Blink).
- Grote engelwortel (*Angelica archangelica*): één exemplaar in greppel westelijk van parallelweg langs A79 bij Stein en één exemplaar langs de Vloedgraaf bij Nieuwstadt (17-5-1993 resp. 11-5-1993, beide E. Blink).
- Kweekdravik (*Bromus inermis*): één groeiplaats langs de oostzijde van de spoorweg bij de kruising met de Vloedgraaf ten noorden van Nieuwstadt (26-8-1993, E. Blink).
- Zwenkdravik (*Bromus tectorum*): één groeiplaats van ca. 1 m² op braakliggend terrein bij nieuwbouw in Neerbeek (3-5-1993, E. Blink).
- Fraai duizendguldenkruid (*Centaurea pulchellum*): enkele exemplaren langs de spoorlijn resp. op de dijk van het oude mijnspoor bij Nuth (8-7-1993, E. Blink, J. Niessen, R. Wolfs).
- *Cyperus longus*: langs de oever van de visvijver in het Geusselt-park te Maastricht (15-8-1993, E. Blink).
- Stijf hardgras (*Desmazeria rigida*): één exemplaar op rotsblok in oude kiezelgroeve in de plateaurand ten zuiden van Cadier en Keer (excursie Plantenstudiegroep, 17 april 1993). Tezamen met veel Vroegeling (*Erophila verna*) en één exemplaar van Stijf vergeet-mijnietje (*Myosotis stricta*).

Legenda:

- Eén kruis in een blok: 11 tot 50 soorten waargenomen
- Vier sterren in een blok: 51 tot 100 soorten waargenomen
- Blok zwart gekleurd: meer dan 100 soorten waargenomen
- Blok als driehoek weergegeven: meer dan 10 soorten waargenomen én het blok ligt voor minder dan de helft in Nederland

FIGUUR 1. Overzicht van het aantal in de periode 1980 tot en met 1993 waargenomen soorten per kilometerblok in Zuid-Limburg.

- Ruige lathyrus (*Lathyrus hirsutus*): één exemplaar langs pad bij moestuinen aan de rand van de Brunsummerheide (19-6-1993, excursie Plantenstudiegroep).
- Bilzekruid (*Hyoscyamus niger*): in een door afkalving recent ontstane steile wand in een weiland langs de Maas ten zuiden van Geulle (17-9-1993, excursie Plantenstudiegroep).
- Fraai hertshooi (*Hypericum pulchrum*): enkele exemplaren, tezamen met o.a. Manne-tjes-ereprijs (*Veronica officinalis*) op een kapvakte in het Bovenste Bos bij Epen (24-7-1993, excursie Plantenstudiegroep).
- Spiesbladige leeuwepok (*Kickxia elatine*): enkele exemplaren in stoppelakker achter dijkje ten zuiden van Geulle (17-9-1993, excursie Plantenstudiegroep). In de akker werden tot onze verrassing ook gevonden: Akkerandoorn (*Stachys arvensis*), Ingesneden dovenetel (*Lamium incisum*), Gladde ereprijs (*Veronica polita*) en - aan de rand van de akker - Doornappel (*Datura stramonium*).
- Waterpostelein (*Lythrum portula*): enkele exemplaren in met water gevulde greppel langs pad in het hoogste deel van het Bovenste Bos (24-7-1993, excursie Plantenstudiegroep). Tevens werden daar aangetroffen: Liggend hertshooi (*Hypericum humifusum*), Gevleugeld sterrekroos (*Callitriche stagnalis*) en Getand vlotgras (*Glyceria notata* subsp. *declinata*).
- Zegekruid (*Nicandra physalodes*): één exemplaar op ruige hoek bij aardappelakker in het

Struchterveld (tussen Gulpen en Valkenburg, 4-8-1993, E. Blink).

- Zandweegbree (*Plantago arenaria*): één exemplaar op ruig begroeide grindbank langs de Maas ten zuiden van Geulle (18-9-1993, excursie Plantenstudiegroep).

- Stomp kweldergras (*Puccinellia distans*): enkele forse exemplaren in een sloot tussen de Waubacherweg en de steenberg van de voormalige staatsmijn Hendrik. De sloot voert water af van de berg en opgepompt water uit een afgegraven deel van de berg (27-5-1993, excursie Plantenstudiegroep).

- Oostelijk kruiskruid (*Senecio vernalis*): een groeiplaats van circa één vierkante meter in een weiland geëxponeerd op het zuidoosten bij Mheer (29-4-1993, excursie Plantenstudiegroep) en enkele exemplaren op een ruig begroeid talud geëxponeerd op het noordoosten, in Cadier en Keer.

- Blauw walstro (*Sherardia arvensis*): enkele planten langs een toegangsweggetje naar akkers, in het Struchterveld en vele planten langs de rand van een graanakker bij Valkenburg (4-8 resp. 23-8-1993, E. Blink).

- Aardbeiklaver (*Trifolium fragiferum*): enkele plekken in een weiland op grindige bodem langs de Maas ten zuiden van Geulle (17-9-1993, excursie Plantenstudiegroep).

- Bochtige klaver (*Trifolium medium*): enkele exemplaren aan de rand van een door Natuurmonumenten nieuw aangelegde poel in het ten oosten van Susteren gelegen Ijzerenbos (31-5-1993, Inventarisatiegroep Natuurmonumenten Zuid-Limburg). Opmerkelijk was dat in deze toch vrij recent aangelegde poel nu al Stijve watteranonkel (*Ranunculus circinatus*) werd aangetroffen.

- Voorjaarsereprijs (*Veronica praecox*): één exemplaar bloeiend op de grindig substraat aan de kanaaloever bij een afgesneden Maasbocht nabij de sluis van Ternaaien, ca. 100 m voorbij de Belgisch-Nederlandse grens (21-5-1993, W. & J. van der Coelen).

Eenieder is bij deze van harte uitgenodigd om in 1994 in Zuid-Limburg bij te dragen aan de start van de inventarisatieronde 1994-2004 of anderszins deel te nemen aan de activiteiten van de nu min of meer in de puberteit verkerende, maar even serieus als altijd doorwerkende Plantenstudiegroep. Het eerste grote examen - de publicatie Bedreigde planten van Zuid-Limburg - komt in zicht, dus alle hulp is zeer welkom!

Namens de stuurgroep van de Plantenstudiegroep,

Torben Mulder & Eduard Blink

JAARVERSLAG 1993

In 1993 mocht het Natuurhistorisch Genootschap haar duizendste lid verwelkomen. De gestage groei van het ledental is een graadmeter voor de veelzijdigheid van de vereniging, die opnieuw op vele fronten actief was. Natuurstudie en vooral het publiceren van de resultaten daarvan blijft de hoofdtaak van het Genootschap. Opmerkelijk was het verschijnen van maar liefst drie themanummers van het Maandblad, met veel extra pagina's en zelfs foto's en kaarten in kleur.

In het voorliggende jaarverslag worden de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 1993 beschreven. In afzonderlijke hoofdstukken komen achtereenvolgens aan de orde: bestuur en organisatie; Maandblad en publicaties; contacten, publiciteit en beleidsbeïnvloeding; gegevenslevering; financiën.

BESTUUR EN ORGANISATIE

Algemeen

Evenals in 1992 heeft het bestuur veel aandacht en tijd geschonken aan contacten en samenwerking met andere natuur- en milieuorganisaties. Het beleid ten aanzien van het leveren van waarnemingsgegevens aan terreinbeherende instanties en landelijke inventarisatieprojecten werd na uitvoerige interne bespreking met alle geledingen vastgesteld. Verder werd het huishoudelijk reglement aangepast waardoor ook het door middel van vrijwilligerswerk uitvoeren van terreinbeheer, mits gekoppeld aan natuuronderzoek, formeel een activiteit van het Genootschap kan zijn.

Het algemeen bestuur vergaderde vier keer en het dagelijks bestuur kwam zes keer bij elkaar. De bestuursvergaderingen vonden plaats in Roermond. Het Periodiek Overleg met alle geledingen van het Genootschap vond zoals gebruikelijk twee keer in Maastricht plaats. Dit overleg heeft voor de vereniging een belangrijke functie, zoals telkens weer blijkt uit de grote opkomst. De jaarlijkse algemene ledenvergadering werd in samenwerking met de Kring Venlo georganiseerd in Noord-Limburg, in combinatie met een excursie naar de Grote Heide.

Bestuursamenstelling

De bestuursleden A. Broen, P. Spreuwenberg en J. Geusens stelden zich na hun statutair verplichte aftreden niet meer herkiesbaar. De ledenvergadering benoemde als

nieuwe bestuursleden de heren P. Thomas (uit de Kring Heerlen) en L. Allemeersch (namens LIKONA). Het bestuurslidmaatschap van Sj. van Beek (Kring Venlo) werd formeel bevestigd op de ledenvergadering. Een belangrijk aandachtspunt was het zoeken naar een opvolger van penningmeester C. Adams die haar functie na tien jaar graag wil overdragen. Tegen het eind van het verslagjaar was de samenstelling van het dagelijks bestuur als volgt:

A. Lenders, voorzitter

H. Schmitz, algemeen secretaris

C. Adams-Kaastra, penningmeester

R. Akkermans, vice-voorzitter

R. Gubbels, secretaris gegevenslevering

F. Schepers, lid

De volgende personen waren lid van het algemeen bestuur:

L. Allemeersch, S. van Beek, J. van der Coelen, L. Hensels, T. Mulder, P. Thomas, F. van Westreenen, vacature, vacature, C. Geurts (notuliste).

Organisatie

De bestaande organisatie van het Genootschap werd verder uitgebouwd. Met de oprichting van een Mossenstudiegroep kwam het totale aantal studiegroepen op dertien. Een nieuw fenomeen is de aansluiting bij het Genootschap van de Werkgroep Meinweg, die zich voornamelijk bezig houdt met het uitvoeren van beheerswerk in terreinen met bijzondere ecologische waarden. Het bestuur besloot om het huishoudelijk reglement zodanig aan te passen dat ook dit soort activiteiten formeel onder de vlag van het Genootschap kunnen plaatsvinden. Een voorwaarde daarbij is wel dat gekoppeld aan het beheerswerk in de betreffende gebieden natuuronderzoek verricht moet worden.

De inspanningen om te komen tot de oprichting van een Kring Venray begonnen tot concrete resultaten te leiden. In december werden plannen gesmeed voor een bijeenkomst in januari 1994 van een aantal leden uit die regio met vertegenwoordigers van plaatselijke IVN-afdelingen en enkele NJN-ers. Inmiddels heeft dit geleid tot de daadwerkelijke instelling van de nieuwe Kring Venray, waarmee het Genootschap haar basis ook in dit deel van de provincie zal verstevigen.

Het ledenbestand bleef groeien. In januari waren er 985 leden. In mei kon een delegatie van het bestuur het duizendste lid verwelkomen in de persoon van de in het Noordlimburgse Horst wonende Henk Heijligers.

Daarmee hield de groei niet op: in december waren er 1032 leden. De geautomatiseerde ledenadministratie werd bijgehouden en opnieuw op onderdelen gecompleteerd door L. Thissen. Onder andere is nu van elk lid geregistreerd tot welke studiegroepen en Kring hij of zij behoort.

De noodzakelijke administratieve werkzaamheden in de kantoorruimte bij het Natuurhistorisch Museum Maastricht werden uitgevoerd door A. Duysters. Gedurende het hele jaar was R. Steverink werkzaam voor het Genootschap via een banenpool. Hij werkte voornamelijk aan de indexering van het Maandblad, maar leverde ook ondersteuning aan de redactie en administratie.

MAANDBLAD EN PUBLICATIES

Maandblad

In het verslagjaar verschenen zoals gebruikelijk elf afleveringen van het Natuurhistorisch Maandblad, grotendeels gevuld met bijdragen van eigen leden. De samenstelling van de redactie bleef ongewijzigd in het verslagjaar en was als volgt.

J. van der Coelen, hoofdredacteur

B. Graatsma, hoofdredacteur

F. Dingemans-Bakels

D. de Graaf

J. Hermans

H. Hillegers

M. Lejeune

T. Mulder

In tegenstelling tot de voorgaande jaren hield de redactie geen tijd meer te besteden aan de opmaak van het blad. Dat werk werd uitbesteed aan een grafisch bedrijf, waardoor er meer tijd overbleef voor het feitelijke redactiewerk. Voor het verzendklaar maken kon een beroep gedaan worden op de onmisbare hulp van de verenigingsleden J. Cobben, R. Steverink, W. Ogg en A. Duysters.

De abonnees kregen in 1993 veel waar voor hun geld. Er verscheen een aantal themanummers met veel extra pagina's en kleurrijke illustraties. Dat was mogelijk dankzij financiële bijdragen van diverse fondsen, overheidsinstellingen en particuliere bedrijven.

Het juninummer was geheel gewijd aan de Tranchotkaart. Deze publicatie ging vergezeld van een tijdelijke expositie van alle Limburgse kaartbladen van het kaartwerk van Tranchot. In september ging het Maandblad over vissen. Dit themanummer gaf een uitgebreid beeld van de werkwijzen en resultaten van het tot nu toe uitgevoerde vissenonder-

zoek in Limburg. Het oktobernummer was uitsluitend gevuld met bijdragen over het gebied Koningssteen te Thorn, het bekende voorbeeldproject voor natuurontwikkeling langs de Maas. In december stemde het bestuur in met een voorstel van de redactie om de vormgeving van de omslag van het Maandblad aan te passen. Tevens werd besloten om over te stappen op het gebruik van een papiersoort die minder milieubelasting veroorzaakt.

Publicaties

In het verslagjaar verschenen naast het Maandblad met de drie genoemde themanummers nog drie andere publicaties. In de reeks Rapporten van het Natuurhistorisch Genootschap werden twee jaarverslagen over 1992 uitgegeven. Het betreft respectievelijk verslagen van onderzoek van de Vogelwerkgroep De Haeselaar en een jaarverslag van vleermuisonderzoek in Limburg, samengesteld door de Zoogdierenwerkgroep in samenwerking met de Vleermuiswerkgroep Nederland.

Een opmerkelijke uitgave in de reeks Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap is het boekwerk Heerdgang in Zuidelijk Limburg, het proefschrift waarop redactielid H. Hillegers promoveerde in het verslagjaar. Deze zeer leesbare publicatie bevat een schat aan informatie over de cultuur- en natuurhistorie van dit rijke gebied. Zij handelt met name over de invloed van de vroegere schapenbeweidings op het landschap.

Overige periodieke uitgaven

Enkele studiegroepen en de Kring Venlo gaven een eigen periodiek uit. De Kring Venlo produceerde vier afleveringen van haar kwartaalblad Vrienden der Natuur. De Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven liet zoals gebruikelijk weer enkele SOK-mededelingen het licht zien.

Het tijdschrift Limburgse Vogels verscheen drie keer in het verslagjaar. Het laatste nummer kon door omstandigheden niet voor het einde van het jaar uitgebracht worden. Leden van het dagelijks bestuur en de Vogelstudiegroep hebben intensief en veelvuldig overleg gepleegd met de Vogelwacht inzake een verschil van inzicht tussen de redactie en het bestuur van de Vogelwacht. Dat betrof een voorstel van de redactie om te komen tot kwaliteitsverbetering van vormgeving en drukwerk en de daarmee gepaard gaande kostenverhoging. Uiteindelijk bleek het niet mogelijk om tot overeenstemming te komen,

waarna besloten werd om de samenwerking op dit gebied te beëindigen. Het Genootschapsbestuur heeft de bereidheid uitgesproken om een deel van de kosten te blijven dragen.

SAMENWERKING, BELEIDS- BEÏNVLOEDING EN PUBLICITEIT

Samenwerking

Met de natuur- en milieuvereniging Strix Aluco uit Arcen en Velden vond verschillende keren overleg plaats over de mogelijkheid van aansluiting bij het Genootschap. Dat leidde uiteindelijk tot de afspraak dat Strix Aluco en de Kring Venlo in het komende jaar een aantal gezamenlijke activiteiten gaan organiseren. Aan de hand van de resultaten en bevindingen zal te zijner tijd nader overleg plaatsvinden over verdergaande samenwerking en formalisering daarvan.

In januari vond opnieuw bestuurlijk overleg plaats met de KNNV te Utrecht. Onder meer werden afspraken gemaakt over samenwerking bij een landelijk inventarisatieproject voor hommels en de mogelijkheid voor NHG-leden om deel te nemen aan door de KNNV georganiseerde reizen. Overigens waren er binnen het bestuur enige twijfels over de haalbaarheid van het hommelproject, gezien de moeilijkheidsgraad van betrouwbare determinatie bij deze soortgroep. Voor een volgend overleg met de KNNV werd een datum in maart 1994 vastgesteld.

Met de Vogelwacht werd een overeenkomst gesloten inzake het gezamenlijk opzetten en beheren van een archief van vogelwaarnemingen.

In principe werd besloten om mee te werken aan het project ECOCOM, dat voortvloeide uit het Groen Huis-overleg. Dat is een overlegplatform van vijf Limburgse particuliere natuur- en milieu-organisaties. Het ECOCOM-project is bedoeld om te komen tot een meer structurele vorm van uitwisseling van informatie en gegevens tussen de Groen Huis-partners. Overigens werden in het verslagjaar op dit gebied nog geen concrete resultaten geboekt.

De samenwerking met de stichting IKL werd verder uitgebouwd. Inmiddels traditiegetrouw was het Genootschap met een stand vertegenwoordigd op de jaarlijkse Landschapsdoedag van deze organisatie, dit keer in de gemeente Horst. Verder werd overeenstemming bereikt over het afsluiten van een overeenkomst betreffende het uitwis-

len van waarnemingsgegevens met het IKL. In het Maandblad verscheen een artikel over de activiteiten van het IKL, met de oproep om suggesties voor projecten op het gebied van soortenbescherming en kleinschalige natuurontwikkeling in te dienen.

Publiciteit

Het Genootschap mag niet klagen over gebrek aan belangstelling van de media. Dat is niet verwonderlijk gezien de aansprekende activiteiten en resultaten van natuuronderzoek in de gehele provincie. Een willekeurige greep uit activiteiten en waarnemingen die in de publiciteit kwamen: een Wasbeerhond in Epen, het otteronderzoek, beversporen in Noord-Limburg, de publicatie Heerdgang in Zuidelijk Limburg, het duidendste lid, een Blauwbandgrondel, het themanummer over de Tranchotkaart, bezwaarschriften, de gezamenlijke actie met de Groen Huis-partners om provinciale bezuinigingen op natuur en landschap af te wenden, de presentatie van het themanummer Koningssteen, deelname aan de internationale vogelteldag 1993.

Bijzondere vermelding verdient een serie van ongeveer twintig korte reportages onder de naam Veldwerk in het dagblad de Limburger. In elke aflevering werden indrukken beschreven van een terreinbezoek met een natuuronderzoeker. Veelal waren dat leden van het Genootschap, waardoor de serie een heel aardige indruk geeft van wat Genootschappers zoal beweegt en waar ze zich mee bezig houden.

Het voornemen van het dagelijks bestuur uit 1992 om specifieke aandacht te besteden aan de werving van jeugdleden kreeg geen nadere uitwerking. Uiteindelijk bleek er bij de studiegroepen en kringen onvoldoende draagvlak voor de uitvoering van dit idee te bestaan.

Beleidsbeïnvloeding

Op diverse fronten werd actie gevoerd om het overheidsbeleid ten aanzien van natuur en landschap te beïnvloeden. Onder andere werd schriftelijk gereageerd op een MER-rapport voor een geplande afvalverbrandingsinstallatie te Maasbracht, de voorgenomen uitbreiding van het industrieterrein Heide-Roerstreek en het voornemen van de gemeente Echt om een stuk bosgrond te verkopen aan een kalkzandsteenfabriek. Samen met de Groen Huis-partners werd een succesvolle actie gevoerd om de door Gedeputeerde Staten aangekondigde bezuinigingen op het natuur- en landschapsbeleid voor 1994 af te wenden.

Soms laten de effecten van een actie lang op zich wachten. In het verslagjaar werd het gebied Maasdal op het Voorbereidingsschema Landinrichting geplaatst. Dat was het gevolg van een verzoek daartoe dat het Genootschap samen met de Vogelwacht Limburg in 1987 indiende!

Verder vond overleg plaats met de Groen Huis-partners om te komen tot een gezamenlijke reactie op de provinciale ontwerpbeleidsnota natuur en landschap voor de periode 1994-1998.

PROJECTEN

Het in 1992 in samenwerking met het Otterstation Nederland gestarte onderzoek naar het voorkomen van de Otter in Limburg met daaraan gekoppeld het opstellen van een beschermingsplan kon nagenoeg afgerond worden. Het rapport werd begin 1994 gepresenteerd.

Een bijzonder project van heel andere aard betrof het werven van fondsen voor het aanbrennen van een muurschildering rond het thema Mosasaurus in de ontvangsthal van het verbouwde Natuurhistorisch Museum te Maastricht. Inmiddels hebben diverse organisaties toezeggingen gedaan voor in totaal 40.000 gulden, waarmee het grootste deel van de financiering rond is.

Het Consulentenschap NBLF en het provinciaal bestuur waren bereid om een door het Genootschap uit te voeren onderzoek naar het voorkomen van de Hamster in Limburg te financieren. De toezeggingen zijn binnen en het project komt in uitvoering vanaf het voorjaar van 1994.

Eveneens met behulp van een provinciale bijdrage kon een begin gemaakt worden met het project indexering van het Natuurhistorisch Maandblad. De bedoeling is om via een index de schat aan informatie uit alle jaargangen van het blad beter toegankelijk te maken. Op verzoek van het Consulentenschap NBLF nam de Vogelstudiegroep de coördinatie van het provinciale kerkuilenproject op zich. Het betreft een monitoringproject voor broedgevallen en -resultaten van deze bedreigde soort, dat al vele jaren loopt.

GEGEVENSLEVERING

Het verzamelen en bewerken van waarnemingsgegevens wordt meer en meer een kernactiviteit van het Genootschap. In het

centrale geautomatiseerde archief zijn nu ongeveer 250.000 waarnemingen opgenomen. Het invoeren en bewerken van de gegevens gebeurt met behulp van het systeem INVENTAR. Voor leden van de studiegroepen werd opnieuw een korte cursus voor het gebruik ervan georganiseerd, onder meer met de bedoeling om het aanbod van gegevens te stimuleren. De Kring Venlo kreeg ook de beschikking over het systeem en zal in de toekomst meer gegevens aanleveren voor het centrale bestand.

Het Genootschap stelt deze gegevens om niet beschikbaar aan de Stichting Natuurpublicaties Limburg, die op haar beurt de gegevens tegen vergoeding levert aan belangstellenden. Na aftrek van de kosten komt de opbrengst beschikbaar voor de medefinanciering van publicaties. In het verslagjaar kwamen 13 aanvragen voor het leveren van gegevens binnen. Naar aanleiding daarvan werden 12 offertes uitgebracht, die resulteerden in 5 opdrachten.

Een belangrijke ontwikkeling was dat het bestuur een beleidsnotitie vaststelde voor het leveren van gegevens aan terreinbeherende instanties en landelijke inventarisatieprojecten. Deze organisaties kunnen nu beschikken over de Genootschapsgegevens zonder daarvoor te hoeven betalen, maar er moet dan wel een andere tegenprestatie tegenover staan.

FINANCIËN

De totale exploitatiekosten bedroegen in 1993 bijna 170.000 gulden. De inkomsten waren iets lager, waardoor een gering nadelig saldo onstond van ongeveer 790 gulden. De belangrijkste kostenpost was het drukken en verzenden van het Maandblad, dat ruim 110.000 gulden kostte. Door de uitgave van enkele extra dikke nummers was dit een veel hoger bedrag dan in de begroting gereserveerd. Alle extra kosten werden echter gedekt door bijdragen van sponsors, subsidies en de Stichting Natuurpublicaties Limburg.

Verder veroorzaakte het otterproject extra kosten, die eveneens gedekt werden door verkregen subsidies en bijdragen.

De belangrijkste vaste inkomstenbronnen waren de jaarlijkse bijdrage van de provincie van 52.500 gulden en de contributie van de leden, die bijna 40.000 gulden opbracht.

RECENTE WAARNEMINGEN VAN HET VLEGEND HERT IN LIMBURG

J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne

Het Vliegend hert (*Lucanus cervus* L.) is in Nederland één van de twee beschermde insektesoorten van de Natuurbeschermingswet uit 1973. Over het (recente) voorkomen van deze grote kever is in Limburg eigenlijk maar weinig bekend. De meeste waarnemingen uit onze provincie dateren van vóór 1960 (zie tabel I). Dit beeld geldt min of meer voor heel Nederland (KRIKKEN & PIJPERS, 1982).

In deze bijdrage komen in het kort ter sprake: de recente waarnemingen uit 1993 en 1994, de biologie en het biotoop, de variabiliteit van deze soort en de mogelijkheden tot bescherming.

VOORKOMEN IN LIMBURG

KRIKKEN & PIJPERS (1982) vermelden in hun artikel over het Vliegend hert dat in het Nederlandse verspreidingsbeeld van de soort niet zoveel veranderd is. De zwaartepunten van de verspreiding in Nederland liggen bij Apeldoorn, in de omgeving van Nijmegen en in Zuid-Limburg. Beide auteurs geven voor Limburg 29 gemeenten op waaruit Vliegende herten gemeld zijn (fig. 1).

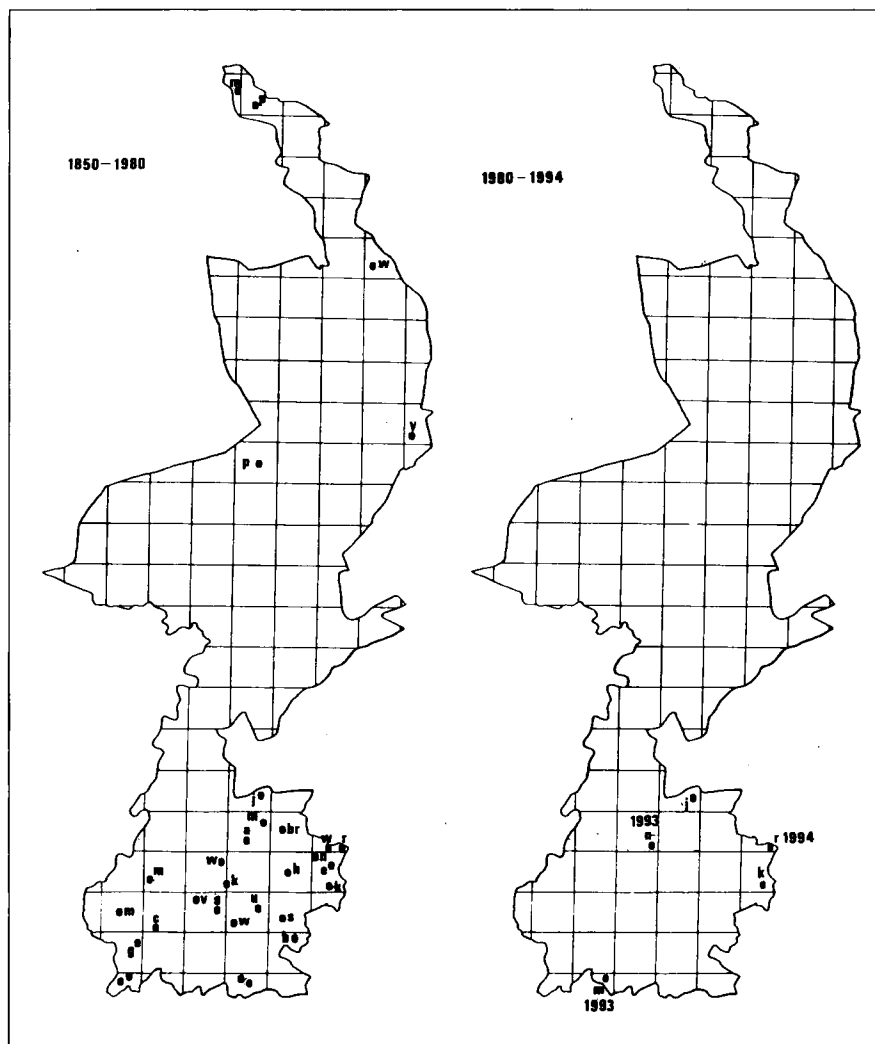
Uit de periode 1960 tot 1980 wordt het Vliegend hert nog zeven maal uit Limburg vermeld. Als een nieuwe vindplaats uit Midden-Limburg noemen zij Panningen waar door A. Sonnemans op 4 augustus 1979 een exemplaar werd gezien.

In de entomologische collectie van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht blijken drie Vliegende herten aanwezig van na 1979 (zie tabel I).

De waarnemingen uit 1993 en 1994 hebben betrekking op de plaatsen Mheer, Nuth en Rimburg (fig. 1). Mheer is mogelijk een nieuwe vindplaats. Hier werd op 30 juni 1993 door Steven Jansen een vrouwelijk exemplaar dood gevonden als verkeersslachtoffer (fig. 2 en 3).

De waarneming uit Nuth betrof een groot mannetje, dat door de heer P. Moolen in de dakgoot van zijn huis werd aangetroffen (fig.

FIGUUR 1.
Verspreiding van het Vliegend hert in Limburg. Gegevens gedeeltelijk ontleend aan KRIKKEN & PIJPERS (1982).

4). Misschien was dit dier afkomstig uit de bossen rondom Wijnandsrade, een omgeving waar al ooit eerder Vliegende herten werden waargenomen.

Begin 1994 werd te Rimburch onder een stapel eikehouten blokken een wijfje gevonden (mondelijke mededeling van L. Paulssen). Deze waarneming staat niet op zichzelf, omdat ook uit deze streek al vroegere waarnemingen van het Vliegende hert bekend zijn. Bovendien bevestigt KALINKA (1993) het voorkomen van het Vliegende hert in het Duitse deel van het Wormdal.

Ondanks de melding uit 1979 kan men zich nog steeds afvragen of het Vliegende hert in Midden-Limburg ten oosten van de Maas voorkomt. Oudere onderzoekers zoals A. Maassen en A. Verbeek vertelden over Vliegende herten in het Munnichsbos, een bosgebied gelegen tussen Montfort, Posterholt en St. Odiliënberg. Alhoewel tot nu toe elk bewijs daarvoor ontbreekt, moet een mogelijk voorkomen van Vliegende herten ten

oosten van de Maas in dit deel van Limburg toch niet helemaal worden uitgesloten.

BIOLOGIE

Het Vliegende hert wordt als insect bijna altijd geassocieerd met eikenbos. Volgens KRIKKEN & PIJPER (1982) lijkt het erop dat het talrijk voorkomen van Vliegende herten samenhangt met een bepaalde vorm van eikehakhout. Men bedoelt het hoogstammig afhakken en weer laten uitgroeien van eikenbos. Of dit verband echt bestaat zou nader onderzocht moeten worden.

Vliegende herten leggen de eieren in oude strompen en in wortelstronken van loof- en naaldhout (FREUDE et al., 1969). Naast de eik als favoriete boomsoort, noemen FREUDE et al. (1969) ook beuken, wilgen, Zwarte populier, Walnoot, kers, Es, linde en Paardekastanje.

De larven ontwikkelen zich onder normale omstandigheden binnen vijf tot acht jaar.

FIGUUR 2. *Lucanus cervus* L., wijfje, dood aangetroffen langs weg te Mheer. (foto: Steven Jansen)

TABEL 1. Verspreidingsgegevens van het Vliegende hert in Limburg. De met een * gemerkte plaatsnamen zijn ontleend aan KRIKKEN & PIJPER (1982). De in jaartallen aangeduide locaties betreft exemplaren van het Vliegende hert, aanwezig in de entomologische collectie van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

Paats	Periode 1850-1960	Periode 1960-1980	Periode 1980-1990	1993/1994
Amstenrade	* (1916, ♂)			
Bocholtz	*	*		
Brunssum	* (1951, ♂♀) (1952, ♂)			
Cadier en Keer	*			
Epen	*			
Eijgelshoven	* (1936, ♂)			
Eijsden	*	*		
Gronsveld	*			
Heerlen	* (1951, ♂♀) (1952, ♂)			
Jabeek	*	*	1980, ♀ 1982, ♀ 1982, ♂	
Kerkrade	*			
Klimmen	* (1949, ♂)			
Maastricht	*			
Meerssen	*			
Merkelbeek	* (1914, ♂)			
Mheer				30-6-1993, ♀ S. Jansen
Mook	*			
Nieuwenhagen	*			
Nuth				7-6-1993, ♂ P. Moolen
Panningen		*		
Plasmolen	*			
Rimburch	*			januari 1994, ♀ L. Paulssen
Schin op Geul	* (1900, ♂, 2♀♀)	*		
Simpelveld	*	*		
Ubachsberg	*			
Valkenburg	* (1912, ♂) (1917, ♂)			
Venlo	*			
Well	*			
Waubach	*			
Wijlre	*	*		
Wijnandsrade	* (? , ♀)			

Gedurende de verpopping blijft de volgroeide larve niet in het hout, maar gaat ze de bodem in.

In de bodem wordt een holte gevormd op 15 tot 20 cm diepte, waar de verpopping plaatsvindt in een cocon van houtknaagsel. Vermoedelijk vindt deze verpopping in Nederland, evenals uit de buitenlandse literatuur bekend is, in september plaats. De volwassen kevers komen te voorschijn in de zomermaanden van het daarop volgend jaar, waarbij ze dan op warme avonden rondvliegen. Juli is daarbij de topmaand.

Vliegende herten voeden zich met uitvloeien de boomsappen. Volwassen mannetjes leven niet langer dan een maand, de wijfjes maximaal 19 dagen (KRIKKEN & PIJPER, 1982).

VARIABILITEIT

Het Nederlandse Vliegende hert (*Lucanus cervus* L.) is een grote (25-85 mm) kever, bruin tot zwart van kleur met forse, geweiachtige bovenkaken bij de mannetjes. Naast de typische vorm zijn in Limburg ook exemplaren aangetroffen van de kleinere vorm, *Lucanus cervus* forma *capreolus* Fuessly.

Dit zijn (zeer) kleine exemplaren die zich in minder dan vijf jaar moesten ontwikkelen. De mannetjes van deze kommervorm herkent men aan de kleine mandibels (fig. 5) en aan het ontbreken van de dwarslijst voor op de kop.

FIGUUR 3. Vindplaats van het Vliegend hert te Mheer. (foto: Steven Jansen)

Lucanus cervus forma *capreolus* is onder andere bekend van Mook en Schin op Geul (WILMINK, 1950).

TOEKOMST VOOR VLIEGENDE HERTEN IN LIMBURG?

De recente vondsten van het Vliegend hert in Limburg bewijzen dat de soort zich ook hier ondanks toenemende urbanisatie, veranderingen in de bosbouw en andere mogelijke ongunstige omstandigheden weet te handhaven. Het betreft mogelijk kleine popu-

FIGUUR 4. Vliegend hert, mannetje, aangetroffen te Nuth. (foto: J. Hermans)

laties, die door hun lange ontwikkeling toch nogal kwetsbaar zijn (KRIKKEN & PIJERS, 1982).

Een ander probleem volgens deze auteurs is het feit dat *Lucanus cervus*-populaties moeten kunnen rekenen op grote hoeveelheden langdurig rottend hout. Of de grote biologische waarde van rottend hout in de Limburgse bossen door de beherende instanties voldoende onderkend wordt, is nog zeer de vraag. De overlevingskansen voor het Vliegend hert kunnen alleen gegarandeerd worden door een betere bescherming en uitbreiding van het door dit insect gewenste biotoop.

Daarom is het noodzakelijk om een beter en exacter beeld te verkrijgen van de huidige verspreiding van het Vliegend hert in Limburg. Beschrijving van de voortplantingsbiotopen is daarbij onontbeerlijk. Lezers van het Natuurhistorisch Maandblad die nadere gegevens (of waarnemingen) kunnen aandraagen over het Vliegend hert in Limburg, worden verzocht contact op te nemen met de auteur. Op die manier is het misschien in de toekomst mogelijk om een aantal vragen te ontwaarselen, met betrekking tot het biotoop en de verspreiding, die onze grootste Nederlandse kever thans nog omgeven.

DANKWOORD

Een woord van dank is allereerst op zijn plaats aan de heren Moolen, Paulssen en Jansen, die zo vriendelijk waren hun waarnemingen door te geven. Steven Jansen wordt speciaal bedankt voor het samenstellen van de prachtige tekening die de omslag van dit mei-num-

mer siert en het beschikbaar stellen van enkele dia's. Mevr. F. Dingemans ben ik erkentelijk voor het uitleenen van enkele exemplaren uit de entomologische collectie van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

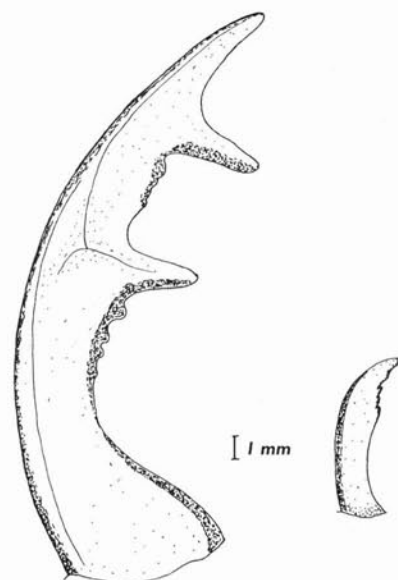
SUMMARY

RECENT OBSERVATIONS OF THE STAG BEETLE (*LUCANUS CERVUS* L.) IN LIMBURG

Little is known about the recent populations of the Stag Beetle *Lucanus cervus* L. in Limburg. Three observations have been reported in 1993 and 1994. The final sections of this paper discuss the biology and variability of the Stag Beetle, and the prospects for survival of this species in Limburg.

LITERATUUR

- FREUDE, H., K.W. HARDE & G.A. LOHSE, 1969. Die Käfer Mitteleuropas. Band 8 *Teredilia, Heteromera, Lamellicornia*. Goecke & Evers, Krefeld.
- KALINKA, G., 1993. Naturraum Wuppertal. Wurmverlag, Herzogenrath.
- KRIKKEN, J. & H.C. PIJERS, 1982. Het Vliegend hert, *Lucanus cervus* (Linnaeus) in Nederland. Nieuwsbrief European Invertebrate Survey Nederland 12: 35-43.
- WILMINK, G.F., 1950. Algemeen voorkomen van *Lucanus cervus* L. in Zuid-Limburg. Ent. Ber. Amsterdam 13: 36.

FIGUUR 5. Linker mannelijke mandibels van Limburgse vliegende herten: links groot exemplaar uit Nuth; rechts, klein exemplaar (forma *capreolus*) uit Heerlen.

DE WERKGROEP MEINWEG ONDER DE VLEUGELS VAN HET GENOOTSCHAP

Steven Jansen & Wouter Jansen, Werkgroep Meinweg, Korhoenstraat 12, 6075 BN Herkenbosch

Sinds kort is er een wijziging in het huishoudelijk reglement van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg aangebracht. Het betreft artikel 14, lid a (LENDERS, 1993). Hierdoor kunnen uitvoeringsgerichte werkgroepen zich aansluiten bij het Genootschap. De Werkgroep Meinweg heeft besloten om hiervan gebruik te maken en zich aan te sluiten bij de vereniging. Enkele activiteiten van de Werkgroep Meinweg zullen in het vervolg op de achterkant van de kaft van het Natuurhistorisch Maandblad worden aangekondigd. Daarom willen wij via dit artikel de lezers van het Natuurhistorisch Maandblad kennis laten maken met de Werkgroep Meinweg. De werkgroep bestaat uit een divers gezelschap met zeer uiteenlopende beroepen, interesses en kwaliteiten. De werkgroep inventariseert projectmatig gebieden op de huidige natuurwaarden en aan de hand van de resultaten daarvan wordt een beheersvisie gemaakt. Daaruit volgen enkele beheersmaatregelen voor herstel en uitbreiding van de natuurwaarden. Meestal worden de voorgestelde maatregelen in overleg met de grondeigenaar in eerste instantie door de leden zelf uitgevoerd.

Embleem van de Werkgroep Meinweg

OPRICHTING

De eerste leden van de Werkgroep Meinweg waren, van af en toe een dennetje plukken, overgegaan op het regelmatig verwijderen van dennenopslag (figuur 1) op sommige heidestukken in het Meinweggebied.

In 1986 had de Werkgroep Meinweg een heidestukje, verderop het plagveldje genoemd, nauwkeurig onderzocht. De botanische waarde was groot, maar de werkgroep was ontevreden met het gevoerde beheer. De beheerder werd hiervan op de hoogte gesteld. Er werden tevens enkele maatregelen voorgesteld.

Deze maatregelen bleken te arbeidsintensief, waardoor ze niet konden worden uitgevoerd. Er werd daarna toestemming gevraagd om zelf deze beheerswerkzaamheden (o.a. hooien en plaggen) te mogen uitvoeren. In 1987 werd er een poel aangelegd in dit

botanisch rijk gebiedje, waarbij vele waardevolle planten zoals verscheidene exemplaren van de Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) onder de grond verdwenen. In 1988 kreeg de Werkgroep Meinweg toestemming om op dit "bewogen" stukje grond te mogen werken. Hiermee was de oprichting van de werkgroep een feit.

DOELSTELLING

De Werkgroep Meinweg ziet het als haar taak om een signaal te geven naar de grondeigenaren, indien op hun terrein de natuurwaarden aan het verdwijnen zijn. Dit wordt gedaan door het gebied op zijn waarden te inventariseren, verslag hiervan te doen bij de eigenaar en een eigen visie te geven op het te voeren beheer. Vervolgens voeren de leden van de werkgroep zelf de beheersmaatregelen

uit als de eigenaar daarmee instemt. Ook wordt bekeken of het opgepakte beheer weer overgedragen kan worden aan de grondeigenaar.

Daarnaast wil de Werkgroep Meinweg de leden stimuleren om actief deel te nemen aan het meedenken over beheer, instructie te geven over het gebruik van handgereedschap en andere vrijwilligers te begeleiden. Verder worden de gebiedjes steeds weer geïnventariseerd op flora en fauna, waardoor het beheer hierop flexibel afgestemd kan worden.

INVENTARISATIE, OVERLEG EN AFSPRAKEN, UITVOER BEHEER

Zoals bij het eerste gebiedje worden alle terreintjes waar het duidelijk is dat de natuurwaarden in het gedrang komen eerst zo vol-

FIGUUR 1. Het verwijderen van dennenopslag op de heide is soms een noodzakelijke ingreep om het biotoop van de Zandhagedis in stand te houden.

FIGUUR 2. Stro, strootje, Pijpestrootje.

FIGUUR 3. Kijken hoe een ander werkt is ook leuk.

FIGUUR 4. Even gezellig koffie drinken en bijpraten is een belangrijk onderdeel van een werkdag.

FIGUUR 5. Bezinkingsbekkens zijn geheel begroeid geraakt met stuiken en bomen.

FIGUUR 6. Na een week werken door medewerkers van WML en de Werkgroep Meinweg is het terrein geheel veranderd, ten gunste van de herpetofauna.

ledig mogelijk geïnventariseerd op flora en fauna. De gebieden worden schetsmatig in kaart gebracht.

Vervolgens worden enkele maatregelen ter bescherming van de natuurwaarden voorge-

steld aan de eigenaar/beheerder.

Zoals aangeduid was het eerste project het plagveldje. Dit ligt langs de Herkenbosscherweg bij het Paardengat in het Meinweggebied. Hier wordt sinds 1988 jaarlijks gemaaid, ge-

hooid en handmatig geplagd (figuur 2). Het gevoerde maaibeheer had ten dele tot doel verschraling te bewerkstelligen, maar vooral te zorgen voor het tot stand komen van een meer open vegetatie.

FIGUUR 7. Geluk en zweet is van de gezichten af te lezen.

Sommige soorten zoals bijvoorbeeld het Heidekartelblad (*Pedicularis sylvatica*) hebben zich sindsdien sterk uitgebreid. Door elk jaar in de vergraste heide een klein stukje te plaggen (figuur 3) ontstaat er een structuurrijke vegetatie met verschillende generaties van Struikheide (*Calluna vulgaris*) en Dopheide (*Erica tetralix*). Op de plagstukken hebben zich naast de heide ook andere planten gevestigd zoals Gewone vleugeltjesbloem (*Polygala vulgaris*), Witte snavelbies (*Rhynchospora alba*), Bruine snavelbies (*Rhynchospora fusca*), Kleine zonnedauw (*Drosera intermedia*) en Ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*). Verder verscheen hier in 1993 een nieuwe soort voor het Meinweggebied, de Moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*). Tevens dient dit project als voorbeeld hoe men kleinschalig reptielvriendelijk heidebeheer kan uitvoeren.

Het tweede project dat zich aandiende was het gebied de Vogelkooi (WERKGROEP MEINWEG, 1990a). Het voorgestelde beheer van de Vogelkooi (jaarrondbegrazing) paste niet in de visie van de toenmalige terreinbeheerder. Daarom heeft de Werkgroep Meinweg een klein heischraalgraslandje langs de Boschbeek in beheer genomen (figuur 4). Hier groeien enkele bijzondere planten, zoals Klein glidkruid (*Scutellaria minor*) en Blauwe knoop (*Succisa pratensis*). Deze groeiplaats van Blauwe knoop was toen de enige

FIGUUR 8. Met onder andere subsidie van de Provincie Limburg is een pool aangelegd op de Driestruik. Dit gebied wordt bedreigd door plannen van de Provincie Limburg, namelijk door aanleg van een nieuw industrie-terrein.

vindplaats van de Roerstreek. Dit terreintje met zes exemplaren Blauwe knoop was geheel overwoekerd met tot twee meter hoge Bramen (*Rubus spec.*). Nu wordt elk jaar een stuk grasland gemaaid en wordt het maaisel afgevoerd. Door dit selectief kap- en maaibeheer heeft de Blauwe knoop zich goed uitgebreid. Een van de diersoorten die profiteren van dit beheer is de Gouden sprinkhaan (*Chrysocraon dispar*). Ook worden er steeds vaker Adders (*Vipera berus*) en Zandhagedissen (*Lacerta agilis*) waargenomen langs dit traject van de Boschbeek.

Bij een bezoek in het voorjaar van 1990 aan het waterpomp-station Herkenbosch in het Meinweggebied bleek dat de bezinkingsbekkens schrikbarend waren dichtgegroeid met bomen en struiken (figuur 5). Er werd nog maar weinig voortplanting van de aanwezige amfibieën waargenomen. Het biotoop voor de reptielen was geheel ongeschikt geworden. Via de Herpetologische Studiegroep Limburg werd contact gelegd met de Waterleiding Maatschappij Limburg (WML). Daarna volgden al gauw persoonlijke gesprekken met zeer positieve resultaten. De N.V. Waterleiding Maatschappij Limburg heeft in samenwerking met de Werkgroep Meinweg in de periode 1989-1991 beheersmaatregelen uitgevoerd (figuur 6). In 1992 heeft WML het voorgestelde beheer (WERKGROEP MEINWEG, 1992) zelfstandig voortgezet.

Niet alleen terreinen in of bij het Meinweggebied hebben de aandacht. Ook in de Horsterplassen, een ander terrein van het Staatsbosbeheer in de gemeente Echt, kon de Werkgroep Meinweg zich verdienstelijk maken (figuur 7). Er was een floristisch rijk hooiland gemaaid, maar niet afgeharkt. Dit kan voor sommige soorten funest zijn. Daarnaast dreigde een ander klein hooilandje dicht te groeien met bramen. De Werkgroep Meinweg stak hier gedurende twee jaren de handen uit de mouwen en gaf daarmee het goede voorbeeld. Nu heeft Staatsbosbeheer het gewenste beheer weer opgepakt.

Het project Driestruik is een verhaal op zich. Dit gebied was eigendom van de toenmalige gemeente Melick en Herkenbosch (nu gemeente Roerdalen). Voor dit gebied werd een herstelplan opgesteld (WERKGROEP MEINWEG, 1990b), dat we ter beschikking stelden aan de stichting IKL (Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg). Samen met de stichting IKL en de gemeente Roerdalen organiseerde de ANWB in 1992 op dit terrein een landgoedkamp, waardoor vele van de voorgestelde beheersmaatregelen door vrijwilligers werden gerealiseerd (JANSEN & JANSEN, 1993). De leden van de Werkgroep Meinweg hebben daarna het werk gecontinueerd.

In 1993 kwam er weer een landgoedkamp en werd er een vrij grote pool (figuur 8) aange-

legd (JANSEN & JANSEN, *in prep*). In het najaar 1993 heeft de gemeente Roerdalen in het gebied de Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*) bestreden. Het uiteindelijke beheer op de Driestruik dat de Werkgroep Meinweg voor ogen heeft is een jaarrondbegrazing. De eerste fase is uitgevoerd tijdens het Landgoedkamp 1993 van de ANWB door het plaats van 298 weipalen rond de helft van het gebied. Het afrasteren en inscharen van runderen zal in het voorjaar van 1994 gebeuren.

De tweede fase zal bestaan uit het omrasteren van het gehele gebied. Ondanks de plannen van de Provincie Limburg (PROVINCIE LIMBURG, 1993) om dit gebied vol te bouwen met industrie gaat de Werkgroep Meinweg onverminderd voort met het nemen van de nodige beheersmaatregelen in dit waardevolle natuurgebied (JANSEN & JANSEN, 1993). Daarnaast zal de Werkgroep Meinweg bezwaar aantekenen tegen elke negatieve wijziging in het gemeentelijk bestemmingsplan of Provinciaal streekplan ten aanzien van de Driestruik en omliggend gebied.

Naast het uitvoeren van eigen projecten verleent de Werkgroep Meinweg ook hulp bij andere werkgroepen zoals het uitzoeken van goede locaties voor kerkuilkasten voor de Vogelwerkgroep Roerstreek, het knotten van knotwilgen in het Roerdal met de Rangers van het Wereld Natuur Fonds en het begeleiden van werkdagen voor de Jonge Oecologen Bond (JOB) en Jong Nederland Melick Herkenbosch. In samenwerking met Staatsbosbeheer en de Vereniging Das en Boom werd tijdens een herinductie-project van in totaal 10 Dassen (*Meles meles*) gedurende vele maanden de herinductie begeleid en onderzoek verricht in het Meinweggebied (JANSEN & JANSEN, 1991).

TOEKOMSTIGE PROJECTEN

Voor een groep vrijwilligers die zich bezig houdt met inventariseren en beheer van natuurterreintjes zijn er altijd weer nieuwe uitdagingen te vinden. Toch zullen de huidige projecten de nodige aandacht blijven vergen. Hopelijk wordt het beheer van de projecten structureel door de eigenaar overgenomen, zodat er ruimte ontstaat voor andere projecten.

In 1992 werden de eerste contacten gelegd met de Nederlandse Spoorwegen (NS) over het beheer van taluds en bermten langs het spoorlijntraject Dalheim-Roermond. In 1993 werd een eerste inventarisatie uitgevoerd. In overleg met een medewerker van de NS werden enkele beheersmaatregelen vastgesteld, ten behoeve van de bijzondere flora en fauna langs dit traject. Speciaal de reptielen kregen daarbij veel aandacht.

WERKGROEP MEINWEG

De Werkgroep Meinweg bestaat uit circa tien actieve leden, waarvan de meesten nu ook lid van het Natuurhistorisch Genootschap zijn geworden. Naast de actieve leden van de Werkgroep Meinweg zijn er ook vele vrijwilligers actief geweest op de Meinweg en Driestruik. Al deze mensen willen we bedanken voor de prettige samenwerking en hun inzet.

Nieuwe leden (met belangstelling voor natuurstudie) die willen werken zijn altijd welkom en kunnen zich aansluiten bij de Werkgroep.

SUMMARY

MEINWEG WORKING PARTY JOINS LIMBURG SOCIETY FOR NATURAL HISTORY

Management-oriented working parties can now also join the Limburg Society for Natural History. The Meinweg Working Party has decided to make use of this possibility, and presents a survey of its current activities. The Meinweg Working party is a group of volunteers who carry out management measures in various areas. In this way, it attempts to influence the management policies of the various landowners in such a way that they favour existing natural values. Some landowners have already adopted the proposed management policies.

LITERATUUR

- JANSEN, S. & W. JANSEN, 1991. Herinductie van de Das (*Meles meles*) in Midden-Limburg: een beschrijving van het verleden, heden van de burcht en ervaringen met de Dassen tot het moment van hun vrijlating. Privé-publicatie, Herkenbosch, maart 1991.
- JANSEN, W. & S. JANSEN, 1993. Herstel van een heideterrein in de gemeente Roerdalen. De natuurwaarden en het toekomstige beheer van de Driestruik. Natuurhistorisch Maandblad 82 (5): 109-115.
- JANSEN, W. & S. JANSEN, *IN PREP*. De Herpetofauna van de voormalige Melickerheide.
- LENDERS, A., 1993. Het Genootschap op weg naar 2000 (17). Over leden die de handen uit de mouwen willen steken. Natuurhistorisch Maandblad 82 (11): 254.
- PROVINCIE LIMBURG, 1993. Voorontwerp Streekplan Noord- en Midden Limburg, algehele herziening. Gedeputeerde Staten van Limburg, oktober 1993.
- WERKGROEP MEINWEG, 1990A. Voorstel begrazingseenheid buitengebied de "Vogelkooi". Privé-publicatie, Herkenbosch, Augustus 1990.
- WERKGROEP MEINWEG, 1990B. Herstelplan voor de "Driestruik". Privé-publicatie, Herkenbosch, November 1990.
- WERKGROEP MEINWEG, 1992. Biotoop-restauratie ten behoeve van de herpetofauna in een terrein van de Waterleiding Maatschappij Limburg. Stichting RAVON, 1992. Waarnemingen van amfibieën en reptielen in Nederland 1991.

BOTANISCHE INVENTARISATIE SINT-PIETERSBERG

J. Geraedts, Postbus 5700, Maastricht

In het door Gedeputeerde Staten van Limburg vastgestelde beheersplan Sint-Pietersberg wordt aangegeven dat voor een evaluatie van het gevoerde beheer regelmatig een botanische inventarisatie moet plaatsvinden. In 1993 heeft de provincie Limburg (hoofdgroep ROV) een dergelijke inventarisatie uitgevoerd, waarbij de uitgangssituatie voor wat betreft de botanische waarden van alle op de Sint-Pietersberg voorkomende landschapselementen is vastgelegd. Hierbij is vooral veel aandacht besteed aan de verspreiding van aandachtsoorten, plantesoorten die karakteristiek en/of zeldzaam zijn.

INLEIDING

Naar de gevolgen van het in 1985 begonnen herstelbeheer van de restanten van een aantal schrale (kalk)graslanden is reeds enig onderzoek gedaan (WILLEMS *et al.*, 1993). Uiteraard is het noodzakelijk om naast onderzoek aan deze graslanden ook onderzoek te verrichten naar de resultaten van de beheersmaatregelen ten aanzien van akkers, bossen, ruigten en overige vlak- of lijnvormige elementen. De gehele Sint-Pietersberg is im-

mers aangewezen als beschermd natuurmonument. Uitgezonderd een aantal terreinen in particulier eigendom zijn dan ook in 1993 alle vlak- en lijnvormige landschapselementen geïnventariseerd. De botanische waarden van het gekarteerde gebiedsdeel zijn vastgelegd door het typeren van de vegetatie en het noteren van de aanwezige aandachtsoorten (Voor een uitgebreide beschrijving van de gehanteerde vegetatietypologie en de samengestelde lijst van de indicatieve en zeldzame plantesoorten wordt verwezen naar het rapport. Zie GERAEDTS,

1993). In de volgende paragraaf is een samenvatting gemaakt van de resultaten van het onderzoek.

RESULTATEN

BOSSEN

Het Maasbos is verreweg het soortenrijkste loofbos op de Sint-Pietersberg met een groot aantal zeldzame soorten. Evenals in het loofbos bij de Duivelsgrot en bij Slavante zal hier middenbosbeheer en bosbeweiding plaatsvinden. Gaande van de ENCI-groeve naar de Belgische grens gaat de ondergroei van het Maasbos over van voornamelijk Klimop (*Hedera helix*) naar een goed ontwikkelde kruidlaag. In dit laatste gedeelte van het Maasbos komen de zeldzame boomsoorten Bergiep (*Ulmus glabra*) en Zomerlinde (*Tilia platyphyllos*) voor. Hoog op de steile helling zijn zeldzame plantesoorten als Wilde akelei (*Aquilegia vulgaris*), Klimopbremraap (*Orobancha hederatae*), Mannetjesorchis (*Orchis mascula*), Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) en Prachtklokje (*Campanula persicifolia*) aangetroffen. De meeste van deze soorten horen thuis in struwelen en/of lichte bossen. Onderaan de helling komen enkele exemplaren van Nachtsilene (*Silene nutans*), Bergsteentijm (*Satureja calamintha* subsp. *sylvatica*) en Melige toorts (*Verbascum lychnitis*) voor. Volgens het beheersplan worden de steilste de-

FIGUUR 1. Detail van het exemplaar Kalketrip dat aan de rand van de Klaprozenakker is aangetroffen.

FIGUUR 2. Schrale vegetatie op plateau met o.a. veel Verfbrem, grenzend aan de Westhelling.

len van het Maasbos uitgedund, wat een positief effect zal hebben op de reeds aanwezige lichtminnende plantesoorten. In een berm aan de onderkant van de steile helling bevindt zich Ronde ooievaarbek (*Geranium rotundifolium*). Deze plek is naast de ENCI-groeve de enige groeiplaats op de Sint-Pietersberg van deze ook in de rest van Zuid-Limburg zeer zeldzame plant.

AKKERS

In tegenstelling tot de meeste akkers op de Sint-Pietersberg die geen of slechts weinig

aandachtssoorten bevatten komen in de zogenaamde Klaprozenakker in het Popelmondedal, de Korenbloemakker bij de Scharck en in een braakliggende akker op het plateau vrij veel aandachtssoorten voor.

De Klaprozenakker bevat o.a. een aantal zeldzame akkerkruiden als Akkerdravik (*Bromus arvensis*) en Franse silene (*Silene gallica*). Verder is in de rand van deze akker Kalketrip (*Centaurea calcitrapa*) (zie fig. 1) aangetroffen, een zeer zeldzame plant die sinds 1949 niet meer is waargenomen op de Sint-Pietersberg. In de braakliggende akker zijn naast Groot spiegelklokje (*Legousia speculum-vene-*

ris) vier *Crepis*-soorten aangetroffen. Het betreft Groot en Klein streepzaad (*Crepis biennis* en *C. capillaris*), Stinkend streepzaad (*Crepis foetida*) en Paardebloemstreepzaad (*Crepis vesicaria*).

GRASLANDEN

Over de schraalgraslanden in het Popelmondedal, de Kannerhei en de Westhelling is al eerder bericht (WILLEMS *et al.*, 1993). Hier kan nog aan toegevoegd worden dat op de Westhelling Ruige anjer (*Dianthus armeria*) is gevonden en dat in het aangrenzende deel van het grasland op het plateau vrij veel Verfbrem (*Genista tinctoria*) voorkomt. De bloeiende Verfbrem was in de zomer van 1993 goed zichtbaar (zie fig. 2) als gevolg van het staken van het intensieve maaien en het toepassen van extensieve beweiding. Naast Verfbrem bevinden zich in het aan de Westhelling grenzende gedeelte van het plateau Viltganzerik (*Potentilla argentea*), Klein warkruid (*Cuscuta epithymum*) en Kleine ratelaar (*Rhinanthus minor*). In het overige gedeelte van het als recreatieterrein gebruikt grasland op het plateau zijn op de schralere plekken grote populaties Grote tijm (*Thymus pulegioides*) waargenomen.

Het voorhanden zijn van een soortenrijk kalkgrasland ten oosten van de Zonneberg (zie fig. 3) mag opmerkelijk worden genoemd. Het grasland rondom de Zonneberg is namelijk één van de graslanden die in het beheersplan zijn aangewezen om als voederweide voor de schaapskudde te dienen. Kennelijk is dit kalkgrasland met relatief grote populaties van een aantal bijzondere plantesoorten als Knolsteenbreek (*Saxifraga granulata*), Voorjaarszegge (*Carex caryophylla*) en Duifkruid (*Scabiosa columbaria*) tijdens eerdere inventarisaties over het hoofd gezien. Om dit schraalgrasland te behouden dan wel te ontwikkelen is het wenselijk om het huidige gebruik om te zetten in een beheer dat meer rekening houdt met de aanwezige botanische waarden.

Een extensieve beweiding met schapen zoals reeds plaatsvindt op de Kannerhei, de Westhelling en de Noordhelling van het Popelmondedal komt hiervoor het meest in aanmerking.

Eveneens opmerkelijk is de aanwezigheid van een groot aantal exemplaren van de Wegdistel (*Onopordum acanthium*) in de voormalige akker ten westen van de Zonneberg, die onlangs met graszaad is ingezaaid (zie ook HILLEGERS, 1994).

FIGUUR 3. Soortenrijk schraalgrasland met o.a. Duifkruid, Ruige leeuwetand en Geel walstro bij hoeve Zonneberg.

KALKROTS-VEGETATIES

Een belangrijk vegetatietype op de Sint-Pietersberg wordt gevormd door de kalkrots-vegetaties. Deze vegetaties bevinden zich op weinig verweerde krijtrots. In deze open, schrale vegetaties bevinden zich vele zeldzame, kalkminnende plantesoorten als Kleine steentijm (*Satureja acinos*), Geel zonneroosje (*Helianthemum nummularium*), Tengere veldmuur (*Minuartia hybrida*) en Nachtsilene (*Silene nutans*). De omgeving van de Duivels-grot, de groeve Duchateau, de NEKAMI-groeve en de steile hellingen bij de hoeve Lichtenberg zijn de vier locaties waar dit vegetatietype meestal gecombineerd met een ruigte op kalkgrond voorkomt.

RUIGTEN

Behalve de hierboven omschreven ruigten komen de overige ruigten meestal in combinatie met graslanden en/of struwelen voor. De tegenwoordig weer volgestorte ontgronding langs de Grote Pruisweg is van deze combinatie van vegetatietypen met o.a. plantesoorten als Voorjaarsganzerik (*Potentilla verna*), Smal fakkelgras (*Koeleria macrantha*) en Ruw vergeet-me-nietje (*Myosotis ramossissima*) de meest waardevolle.

BERMEN, HOLLE WEGEN EN GRAFTEN

De lijnvormige elementen op de Sint-Pietersberg zijn onderverdeeld in bermen, holle wegen en graften. Enkele bijzondere soorten die zich in de bermen bevinden zijn Fijne ooievaarsbek (*Geranium columbinum*) en Veld-

hondstong (*Cynoglossum officinale*). De holle wegen zijn deels verruigd en bevatten vooral wat algemenere aandachtsoorten. Verfbrem en Grote tijm zijn de meest bijzondere soorten die zijn waargenomen in de holle wegen. Een minderheid van de vele op de Sint-Pietersberg voorkomende graften is goed ontwikkeld. Een aantal van deze goed ontwikkelde graften bevindt zich langs de Grote Pruisweg. Zeldzame soorten als Bergdravik (*Bromus erectus*) en Sikkelgoudscherm (*Bupleurum falcatum*) komen hier voor. Bergdravik is eveneens in een graft langs de Ganzedries met o.a. Voorjaarsganzerik gevonden.

AFSLUITING

Uit het onderzoek blijkt dat de Sint-Pietersberg vele zeldzame plantesoorten bevat en zodanig soortenrijk is dat er nog steeds nieuwe vondsten worden gedaan. Ook tijdens dit onderzoek zijn, vooral in akkers, nieuwe plantesoorten aangetroffen. Door het vastleggen van de toestand in 1993 is evaluatie van het toegepaste beheer in de toekomst mogelijk.

Om botanische veranderingen die ten gevolge van het gevoerde beheer optreden te volgen, is het wenselijk dat, afhankelijk van het vegetatietype, over niet al te lange tijd weer geïnventariseerd wordt.

Sommige akkers dienen ieder jaar geïnventariseerd te worden en na beheersingrepen (bv. na het uitdunnen van bos) is het eveneens van belang het betreffende landschapselement opnieuw te inventariseren.

LITERATUUR

- GERAEDTS, J., 1993. Botanische Inventarisatie Sint-Pietersberg. Provincie Limburg, Hoofdgroep ROV, 1993.
 HILLEGERS, H.P.M., 1994. Een opmerkelijke groeiplaats van de Wegdistel. Natuurhistorisch Maandblad 83 (3): 54-56.
 WILLEMS, J.H. et al., 1993. Restauratiebeheer van soortenrijke graslanden op de St. Pietersberg. Natuurhistorisch Maandblad 82 (5): 99-109.

SUMMARY

A BOTANICAL SURVEY OF THE DUTCH PART OF THE SINT-PIETERSBERG

In 1993, the provincial authorities of Limburg carried out a botanical survey of the Sint-Pietersberg, in order to document the original situation with a view to evaluating future management measures. With the exception of a number of privately owned lands, all areas and linear elements in the landscape were surveyed, paying particular attention to the distribution of characteristic and/or rare plant species.

The survey showed that the Sint-Pietersberg harbours many rare species, such as *Aquilegium vulgare* and *Campanula persicifolia* (in the woods), *Silene nutans* and *Minuartia hybrida* on not too heavily eroded calcareous rock, and species like *Bromus arvensis* and *Silene gallica* in a field. The Sint-Pietersberg area is very rich in species, and new species are still being found. During the survey reported on here, new species have been found too, especially on arable fields. Thus, the very rare *Centaurea calcitrapa*, which had not been seen on the hill since 1949, was found at the edge of a field.

DE GROTE EN DE KLEINE WEERSCHIJNVLINDER IN DE VIJLENERBOSSEN IN DE JAREN 80

Marcel Prick, van Weerden Poelmanstraat 173, 6417 EM Heerlen

Van 1982 tot en met 1987 heb ik in de Vijlenerbossen (uurhok 62-44) vrij intensief onderzoek verricht naar het voorkomen van twee van onze fraaiste en grootste dagvlindersoorten, de Grote (*Apatura iris* L.) en de Kleine weerschijnvlinder (*Apatura ilia* D. & S.). Vooral de ontdekking van een populatie van de Kleine weerschijnvlinder, die zich met zekerheid 4 jaar heeft weten te handhaven, mag als zeer bijzonder worden beschouwd.

In het verleden werd de soort slechts incidenteel waargenomen.

GROTE WEERSCHIJNVLINDER

Van collega-lepidopterologen en uit de literatuur (LEMPKE, 1956) wist ik dat de Grote weerschijnvlinder in de eerste helft van de jaren vijftig in de Vijlenerbossen beslist niet zeldzaam was. En ook in 1976, een heel goed jaar voor deze vlinder, werd hij door F. Cupedo uit Geulle in behoorlijke aantallen, waaronder relatief veel wijfjes, op die locatie waargenomen (mondelijke mededeling).

MONDIALE VERSPREIDING

Het areaal van de Grote weerschijnvlinder strekt zich uit van West-Europa door het gedeelte van Azië met gematigd klimaat tot Japan (HIGGINS & RILEY, 1980). In Spanje komen ten zuiden van de Pyreneeën nog enkele geïsoleerde populaties voor (TAX, 1989). De soort heeft één generatie per jaar en komt voor in gematigde en vrij warme klimaten (Bink, 1992).

Helaas gaat de stand van deze soort in geheel Europa achteruit (TAX, 1989).

VOORKOMEN IN NEDERLAND, VLEEGTIJD EN LEVENSWIJZE

De Grote weerschijnvlinder (figuur 1) is in onze streken lokaal te vinden op open plekken en langs randen van vochtige loofbossen of gemengde bossen waar Boswilgen (*Salix caprea*) of Grauwe wilgen (*Salix cinerea*) groeien (TAX, 1989).

In de Vijlenerbossen is hij een standvlinder. Door zijn verborgen levenswijze in boomkruinen krijgt men hem echter niet zo gemakkelijk te zien. De vlinder is in Nederland van begin juni tot eind augustus waargenomen (TAX, 1989). De meeste kans op een ontmoeting met dit prachtige dier heeft men echter in de eerste en tweede decade van juli. Voorwaarde is wel een zonnige, warme dag. Vooral in de ochtenduren patrouilleren de mannetjes in een snelle, sierlijke glijvlucht boven bospaden, open plekken in het bos of langs bosranden. Het is telkens weer een fascinerend schouwspel deze grote, donkere vlinder met zijn violette weerschijn in het zonlicht te zien ronzeilen. Deze weerschijn, die door structuurschubben wordt veroorzaakt, verschijnt slechts bij een bepaalde invalshoek van het licht op de bovenkant van de vleugels, en wel alleen bij het mannetje. Het vrouwtje, dat forser gebouwd is en een uitgebreidere witte tekening heeft, mist deze glans (sexuele dimorfie).

Slechts zo nu en dan komt het mannetje op de grond zitten om daar aan vochtige aarde, aas of uitwerpselen te zuigen. Ook sappen uit bomen worden niet versmaad. In tegenstelling tot de meeste andere dagvlinders is de Grote weerschijnvlinder niet afhankelijk van nectar. In de middaguren, vooral als de temperatuur hoog oploopt, zoekt deze typische bosbewoner de luwte van de schaduw op. Het wijfje vertoeft nog meer dan het mannetje in hogere sferen en komt slechts hoogst zelden op de grond.

Na de paring volgt een lange rijpingsperiode van de eitjes (WYNHOFF *et al.*, 1990). Het vrouwtje zet deze over een periode van en-

FIGUUR 1. Een mannetje van de Grote weerschijnvlinder rustend op een berkestam (dia: F. Cupedo).

kele weken af, bij voorkeur op de bovenkant van bladeren van Boswilgen op een uiterst koele standplaats.

De rups groeit slechts langzaam en overwintert na de tweede vervelling in de vork van een twijg of in de groeven van de schors (WEIDEMANN, 1988). De volwassen rups (figuur 2) heeft de groene kleur van een wilgeblad en op zijn rug een gelige V-vormige tekening. Op de kop bevinden zich twee hoornachtige uitsteeksels.

De verpopping vindt meestal in juni plaats, hangend aan de onderkant van een wilgeblad. De pop (figuur 3) heeft een wit-groene kleur. De duur van het popstadium bedraagt 2 à 3 weken.

Een beproefde methode om de mannelijke vlinders naar beneden te lokken is het uitleggen van lokaas in de vorm van een rijpe, sterk riekende rommedou. Hiervan heb ik frequent gebruik gemaakt, maar lang niet altijd had dit het gewenste effect. Zitten ze echter eenmaal op de kaas te zuigen dan zijn ze gemakkelijk te benaderen.

Eén keer heb ik de baltsvlucht van enkele mannetjes mogen meemaken, toen deze rond een wijffe vlogen dat hoog in een eikeboom op een blad zat. Dit gedrag wordt "treetopping" genoemd (WEIDEMANN, 1988).

WAARNEMINGEN NA 1980

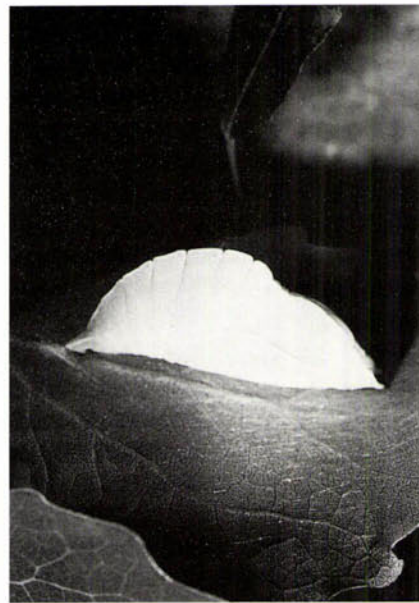
Behalve in het uiterste zuidoosten is de vlinder in onze provincie van 1981 tot en met 1986, ten tijde van de inventarisatie van de Nederlandse dagvlinderfauna, slechts in twee uurhokken in de omgeving van Weert waargenomen. Uit één uurhok zijn meer dan 10 individuen gemeld. Een en ander blijkt uit de recent verschenen, op literatuuronderzoek en inventarisatieverslagen gebaseerde atlanten van de Nederlandse dagvlinders (GERAEDTS, 1986; TAX, 1989).

Van 1982 tot en met 1987 heb ik in de Vijlenerbossen op 27 dagen naar de Grote weerschijnvlinder gezocht. Op acht dagen kon ik geen enkel exemplaar ontdekken, waarbij 1984 vijf "weerschijnloze" dagen opleverde. De soort begon in dat jaar veel later dan normaal te vliegen, namelijk pas eind juli, terwijl in de overige jaren verreweg de meeste dieren in de eerste drie weken van juli werden geobserveerd, met een top tussen 10 en 15 juli.

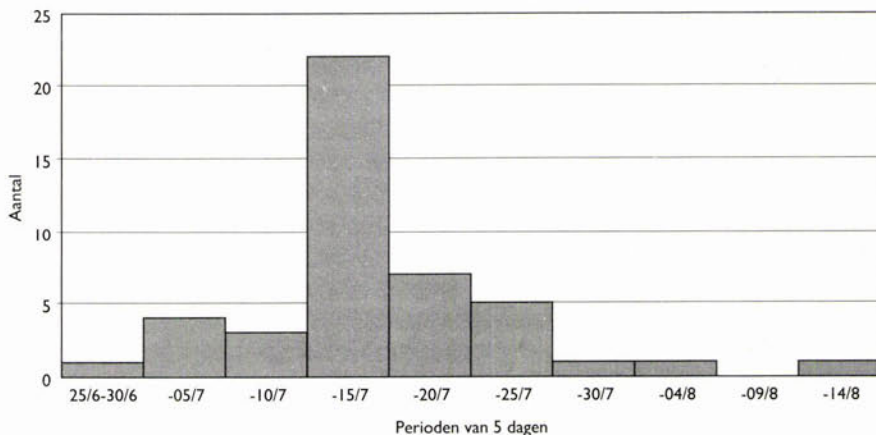
De vroegste datum was 28 juni 1986, de laatste 13 augustus 1984. Het maximum aantal

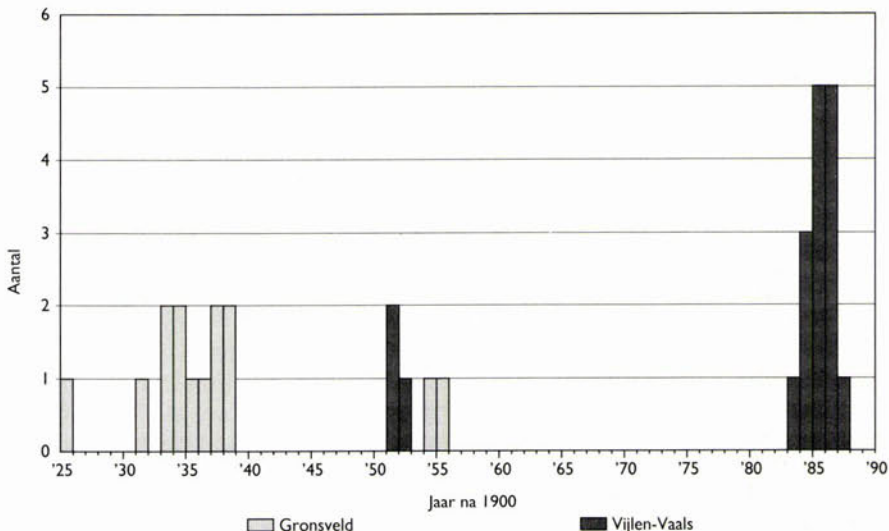
FIGUUR 2. De karakteristieke, volwassen rups van de Grote weerschijnvlinder (dia: J. Sentjens).

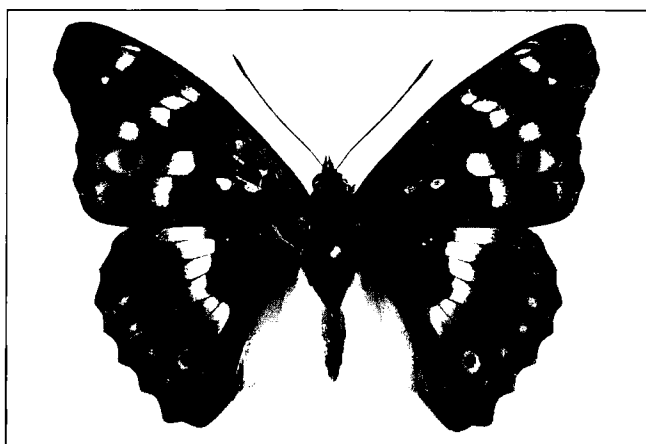
FIGUUR 3. De vrij platte en brede pop van de Grote weerschijnvlinder (dia: J. Sentjens).

FIGUUR 4. Het vliegtijdendiagram van de Grote weerschijnvlinder geeft een overzicht van de 45 waarnemingen in de Vijlenerbossen per periode van 5 dagen (1982 - 1987).

FIGUUR 5. Overzicht van het aantal waarnemingen per jaar van de Kleine weerschijnvlinder in Zuid-Limburg van 1926 tot en met 1987 (totaal 32 vlinders).

FIGUUR 6.
Een normaal getekend
mannetje van de
Kleine weerschi-
jnvliender (f. *ilia*)
(foto: F. Cupedo).

op één dag waargenomen vlinders bedroeg zeven. Het totale aantal waargenomen adulten over de gehele periode van 1982 tot en met 1987 bedroeg 45 (41 mannetjes en 4 vrouwtjes).

Bijgaand staafdiagram (figuur 4) laat de verdeling van de vliegtijden van de 45 waargenomen vlinders zien. Na 1987 heb ik dit biotoop nog slechts incidenteel bezocht. Het bleef dan telkens bij één enkele waarneming.

KLEINE WEERSCHI- VLINDER

Tot mijn grote verbazing ontdekte ik op 29 juli 1984, nadat ik al op vijf dagen tevergeefs naar de Grote weerschijnvlinder had gespeurd, om 10.30 uur op een stuk uitgelegde stinkkaas een mannetje van de Kleine weerschijnvlinder met geelbruine grondkleur (f. *clytie*). En drie kwartier later op een andere plek weer een exemplaar, maar nu met zwartbruine grondkleur (f. *ilia*).

MONDIALE VERSPREIDING

Het areaal van de Kleine weerschijnvlinder

strekt zich uit over Midden- en Zuid-Europa en over het gedeelte van Azië met gematigd klimaat tot Japan (HIGGINS & RILEY, 1980). De soort vliegt in het zuiden van zijn areaal in twee generaties en in het noorden in één generatie per jaar. Hij komt voor in gematigde overgangsklimaten en in warme klimaten (BINK, 1992).

VOORKOMEN EN Vlieg- TIJD IN NEDERLAND

De Kleine weerschijnvlinder, die in Midden-Europa praktisch dezelfde vliegtijd heeft als de Grote weerschijnvlinder, is in Nederland een zeldzame verschijning die tot nu toe van slechts 3 uurhokken aan de zuidgrens van Zuid-Limburg werd vermeld. In het buitenland is hij een typische bewoner van lichte, vrij open loofbossen op rijke grond (TAX, 1989).

WAARNEMINGEN

De eerste meldingen van de Kleine weerschijnvlinder in Nederland stammen uit het midden van de vorige eeuw. Het gaat hier om 2 exemplaren, één te Winterswijk en één op Dalhuizen bij Velp (DE GRAAF, 1853). Verde-

re gegevens over deze waarnemingen ontbreken. De noordelijke ligging van deze vindplaatsen en het feit dat er in dit artikel geen waarnemingen van de Grote weerschijnvlinder vermeld worden, maken het zeer waarschijnlijk dat hier sprake is van een verwisseling met de Grote weerschijnvlinder.

In Zuid-Limburg is de Kleine weerschijnvlinder waargenomen in twee bosgebieden: de omgeving van Gronsveld (het uiterste zuidwesten van Limburg) en de omgeving van Vijlen-Vaals (het uiterste zuidoosten van Limburg).

Rond Gronsveld is de Kleine weerschijnvlinder tussen 1926 en 1939 o.a. door wijlen Prof. J. Prick gesignaleerd (LEMPKE, 1936-1953) en daarna nog één maal in 1955 (waarnemingenarchief Vlinderstichting) en in 1956 (TAX, 1989). In totaal 14 vlinders op de westelijke vindplaats.

Van de oostelijke vindplaats stammen de eerste waarnemingen uit de jaren vijftig: bij Vaals, Holset, Vijlen, telkens één vlinder (LEMPKE, 1956). Pas in 1983 werd uit Vijlen weer één adult gemeld (TAX, 1989).

Aan deze waarnemingen kunnen er nu nog 14 worden toegevoegd, een opmerkelijk aantal gelet op de korte periode (van 1984 tot en met 1987).

1984: 28 juli 2 ex., 31 juli (nieuwe laatst bekende datum) 1 ex.

1985: 12 juli 1 ex., 13 juli 2 ex., 14 juli 1 ex., 17 juli 1 ex.

1986: 28 juni (nieuwe vroegst bekende datum) 2 ex., 1 juli 3 ex.

1987: 11 juli 1 ex.

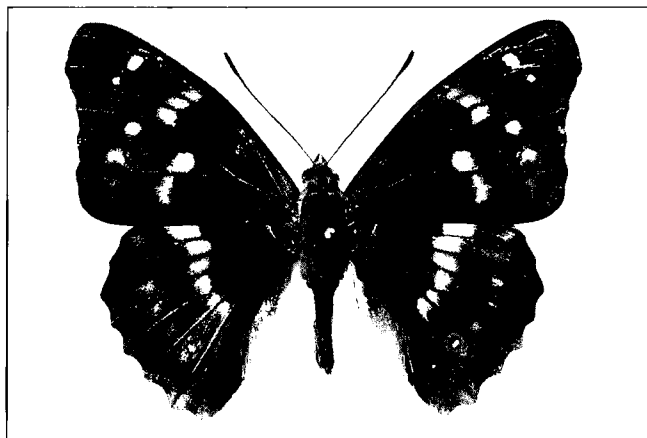
Na 1987 ben ik de vlinder niet meer tegengekomen. Voor een overzicht van alle waarnemingen in Zuid-Limburg zie figuur 5.

VARIABILITEIT

Alle 14 vlinders waren mannetjes waarvan er twee tot de typische f. *ilia* ["Blauschillerform" (WEIDEMANN, 1988)] en de overige 12 tot f. *clytie* ("Rotschillerform", WEIDEMANN, 1988) behoorden. Bij één exemplaar van de "Blauschillerform" is de tekening van de witte vlekken en banden op de bovenkant van de vleugels opvallend gereduceerd (figuur 6 en 7).

VOORKOMEN IN AAN- GRENZENDE GEBIEDEN

Hoe verder men men via het oosten van België naar het zuiden gaat des te groter wordt de kans dat men op een van de verspreid

FIGUUR 7.
Een mannetje van de
Kleine weerschi-
jnvliender (f. *ilia*) met
gereduceerde witte
vlekken en banden
(foto: F. Cupedo).

voorkomende populaties van de Kleine weerschijnvlinder stuit. Zo wordt hij in de omgeving van Barvaux, provincie Luxemburg, regelmatig waargenomen. In 1991 trof ik daar op de stinkende resten van een dode kat 3 exemplaren aan in gezelschap van 4 Grote weerschijnvlinders.

In de bossen rond Virton in het uiterste zuidoosten van België en de aangrenzende Noordfranse bosgebieden is de Kleine weerschijnvlinder een standvlinder. In 1992 heb ik hier op één ochtend tientallen dieren waargenomen.

In het Groothertogdom Luxemburg vliegt deze soort plaatselijk in zeer geringe aantallen. Verder is er ooit een exemplaar aan de Belgische kust waargenomen (TAX, 1989). Volgens STAMM (1981) komt hij lokaal voor in het Rheinland. Zelf heb ik de soort enkele malen in aantal in de buurt van Cochem langs de Moezel gesignaleerd.

WAARDPLANTEN

In onze contreien is de Ratelpopulier (*Populus tremula*) de meest geliefde waardplant. In zuidelijker streken wordt de rups ook op Zwarte populier (*Populus nigra*) en wilgesoorten (*Salix spec.*) aangetroffen (BINK, 1992).

KENMERKEN

In alle stadia (ei, rups, vlinder) en ook qua gedrag lijkt *Apatura ilia* heel veel op *Apatura iris*. Gemiddeld heeft de Grote weerschijnvlinder een iets grotere spanwijdte dan de Kleine weerschijnvlinder.

In de vlucht zijn beide soorten zeer moeilijk van elkaar te onderscheiden, tenzij het een dier met geelbruine grondkleur (f. *clytie*) betreft. In rusthouding, wanneer de vleugels zijn dichtgeklapt, valt op dat de Grote weerschijnvlinder veel contrastrijker getekend is, waarbij vooral de brede witte discal band op de onderkant van de achtervleugels in het oog springt (figuur 8 en 9). Op de bovenkant van de voor- en achtervleugels zijn de verschillen tussen beide soorten veel geringer.

CONCLUSIE

De Grote weerschijnvlinder is in de Vijlenerbossen in sommige jaren zeker niet zeldzaam. Dit blijkt uit het feit, dat ondanks de vrij verborgen levenswijze van deze soort zowel in 1982 als in 1985 maar liefst 15 vlinders wer-

FIGUUR 8. Een mannetje van de Grote weerschijnvlinder, goed herkenbaar aan de contrastrijke tekening op de onderkant van de vleugels (dia: M. Prick).

den waargenomen. Wat de Kleine weerschijnvlinder betreft wordt door deze waarnemingen bevestigd wat door GERAEDTS (1986) en TAX (1989) reeds werd verondersteld: de Kleine weerschijnvlinder is in Nederland een zwerver die zich in een voor de soort gunstige periode met warme zomers in Zuid-Limburg kan voortplanten en tijdelijk een kleine populatie in stand weet te houden. Het valt te hopen dat we niet al te lang op een terugkeer van dit bijzonder fraaie insect hoeven te wachten.

DANKWOORD

Een aantal gegevens over *A. ilia* bleek voor mij via de literatuur niet exact te traceren. Daarom een woord van dank aan Chris van Swaay, die zo bereidwillig was de gegevens over de Kleine weerschijnvlinder uit het waarnemingenarchief van de Vinderstichting te Wageningen ter beschikking te stellen.

Verder een woord van dank aan Frans Cupedo voor het kritisch bekijken van het artikel, het vervaardigen van de staafdiagrammen en enkele foto's. Tenslotte ook aan Twan Rutten en Jacques Sentjens voor hun bijdrage aan het fotomateriaal.

FIGUUR 9. Een mannetje van de Kleine weerschijnvlinder (f. *clytie*). Opvallend is de veel minder rijk geschakeerde onderkant van de vleugels (dia: M. Prick).

SUMMARY

THE PURPLE EMPEROR AND THE LESSER PURPLE EMPEROR IN THE VIJLENERBOSSEN IN THE 1980S

Apatura iris L. (Purple Emperor) and *A. ilia* D. & S. (Lesser Purple Emperor) are two very similar species of large and beautiful butterflies, which are sexually dimorphic. Only the wings of the male are shot with iridescent purple.

The insects easily escape notice, as they frequent the tops of trees, and sometimes will not fly even though the weather seems suitable. Flowers do not seem to attract them, but they sometimes readily approach various noxious substances. The courtship flight begins near the top of a tree. Eggs are laid singly on the upper surface of a leaf of one of its foodplants - sallow, aspen and poplar. The hibernation of the larva begins in autumn, after the second moult.

The pupa is suspended by tail hooks from a

pad of silk attached to the underside of a leaf. It hatches after about a fortnight.

A study of the occurrence of *A. iris* revealed that during the period 1982-1987, this species was not uncommon in the woodlands near Vijlen (province of Limburg, the Netherlands). Most of the 44 males and 4 females observed during the study were on the wing in the first three weeks of July.

A great surprise was the discovery of a population of *A. ilia* at the same location in 1984.

This is a very rare species in the Netherlands, where it only occurs "in a good period" in the southernmost parts of the province of Limburg.

Until 1984, there had been fewer than 20 records of this butterfly, most of them from the 1930s and 1950s.

It is therefore remarkable that 14 imagines, all males, were observed between 1984 and 1987. The first observation was made on June 28, the latest on July 30. One specimen showed a diminution of white on the upper wing surface.

LITERATUUR

BINK, F.A., 1992. Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs bv, Haarlem. 512p.

GERAEDTS, W.H.J.M., 1986. Voorlopige atlas van de Nederlandse dagvlinders - Rhopalocera. Landelijk Dagvlinderproject LU Wageningen. Stichting Vlinderonderzoek, Wageningen. 499p.

GRAAF, H.W. DE, 1853. Aanvulling der Nederlandsche schubvleugelige insecten (Lepidoptera). Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland 1 (ed.: J.A. Herklots), 269 pp. Leiden: 215-269.

HIGGINS, L.G. & N.D. RILEY, 1980. Elseviers vliendergids. 2de druk Elsevier, Amsterdam etc. 434p.

LEMPKE, B.J., 1936-1953. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera I-XI. Tijdschrift voor Entomologie 79-95. 930p.

LEMPKE, B.J., 1956. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera, 3de supplement. Tijdschrift voor Entomologie 98: 283-345.

STAMM, K., 1981. Prodrum der Lepidopteren-Fauna der Rheinlande und Westfalens. Im Selbstverlag, Solingen. 229p.

TAX, M.H., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vlinderstichting, Wageningen; Natuurmonumenten, 's-Graveland. 248p.

WEIDEMANN, H.J., 1988. Tagfalter; Band 2. Biologie-Ökologie-Biotopschutz. Neumann-Neudamm, Melsungen. 372p.

WYNHOFF, I., J. VAN DER MADE & C. VAN SWAAY, 1990. Dagvlinders van de Benelux. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht; Vlinderstichting, Wageningen. 187p.

RECENT VERSCHENEN

SHEPHERD, D., G. KURSTJENS, W. OVERMARS & W. HELMER, 1993. La Frayère du Petit Gravier. Jaarverslag 1992. Stichting Ark, november 1993, 50 pag. + 13 pag. verslag van waarnemingen zomer 1989. Te bestellen door overmaking van f 15,00 op postrek.nr. 161432 t.n.v. Stichting Ark, Beek-Ubbergen, onder vermelding van de naam van het rapport.

La Frayère du Petit Gravier, of kortweg Petit Gravier, is een van de minder bekende terreinen die in beheer zijn bij Stichting Ark, en met een oppervlakte van ca. 3 ha tevens een van de kleinere. Het ligt ten zuiden van Maastricht in het Maasdal aan de voet van de Pietersberg ter hoogte van Oost-Maarland. Hoewel een stukje Nederland, is het over land alleen via België te bereiken. Het gebied is ontstaan bij het rechttrekken van de Maas in de jaren '60. Het ligt sindsdien geïsoleerd en is vrijwel aan zijn lot overgelaten. Het resultaat is een prachtig hardhoutoobos afgewisseld met kleine weijtjes.

Stichting Ark heeft het terrein in februari 1992 in beheer genomen door er Gallowayrunderen uit te zetten. Uit beheer technisch oogpunt zou hier één rund hebben volstaan maar omdat Galloways sociale dieren zijn, zijn er drie uitgezet die hier echter alleen gedurende de winter grazen.

Het eerste jaarverslag over dit gebied (aangevuld met waarnemingen uit 1989) gaat naast de natuurtechnische zaken uitgebreid in op wat de natuur hier te bieden heeft, voorwaar een indrukwekkende lijst.

Op een oppervlak van 5 ha (het geïnventariseerde gebied is groter dan het in beheer zijnde gebied) werden maar liefst 315 (wilde?) plantentaxa aangetroffen waaronder veel bomen en struiken (onder meer de Oosterse plataan, een soort van Zuid-europese grindrivieren) en stroomdalplanten met als bijzonderheid de Kogelbies (*Scirpus holoschoenus*) die hier zijn enige Nederlandse groeiplaats heeft.

Ook het aantal soorten broedvogels (38 soorten met in totaal ca. 150 broedparen) mag voor zo'n klein gebied opmerkelijk worden genoemd. Daarnaast geeft het verslag een overzicht van aangetroffen amfibieën, reptielen en insecten.

STRAALEN, B. VAN & A. VAN DER LINDEN, 1993. Miljoenenlijn, verbindingsweg voor plant, dier en mens. Voorlopig beheersplan. Studentenverslag van de Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein. 54 pag. + 5 bijlagen.

In opdracht van de Stichting I.K.L. en de Zuidlimburgse Stoomtrein Maatschappij hebben twee studenten van de I.A.H.L. een beheersplan opgesteld

voor de Miljoenenlijn. De aanleiding hiertoe vormt het voornemen van de Zuidlimburgse Stoomtrein Maatschappij op deze lijn een stoomtrein als toeristische attractie te exploiteren en tevens de wens de natuur- en cultuurhistorische waarden langs het traject veilig te stellen en waar mogelijk te versterken.

Het beheersplan bestaat uit een inventarisatiedeel en een beheersvisie uitgewerkt in beheersmaatregelen. Omdat het plan in korte tijd moest worden opgesteld, werden deskundigen (o.a. van het Genootschap) geraadpleegd bij de inventarisatie.

Na een beeld te hebben gekregen van de aanwezige natuurwaarden en de betekenis van de lijn als ecologische verbindingzone, wordt per deeltraject van de lijn een gewenst eindbeeld geschetst. Hierbij wordt een afweging gemaakt tussen natuurwaarden en een toeristisch attractief landschap.

Leo Spoormakers

LIMBURGSE PLANTENATLAS

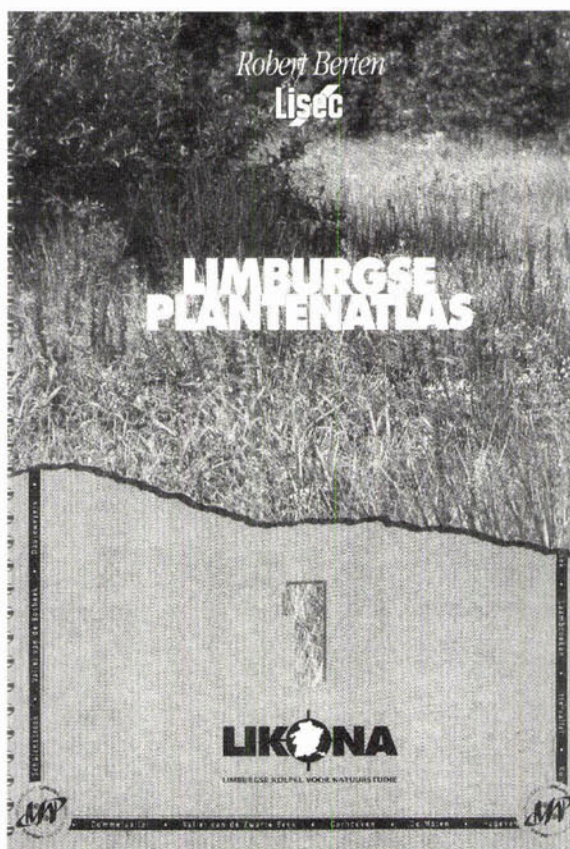
Robert Berten

Op 26 november 1993 werd in Hasselt (België) de langverwachte (Belgisch-) "Limburgse Plantenatlas" gepresenteerd. Dit omvangrijk wetenschappelijk naslagwerk, waarin de geografische verspreiding van meer dan 1.200 verschillende soorten hogere planten in Belgisch Limburg en de aangrenzende gebieden is opgenomen, werd gerealiseerd mede dankzij het Provinciebestuur van Belgisch Limburg in het kader van het Milieu-Aktie-Plan van Gedeputeerde Steve Stevaert.

De auteur, Robert Berten, heeft in samenwerking met het Lisec (Studiecentrum voor Ecologie en Bosbouw) en de leden van de (Belgisch-) Limburgse Botanische Werkgroep die ressorteert onder LIKONA (Limburgse KOepel voor Natuurstudie), alle plantesoorten, incl. de adventieven, verwilderde tuinplanten etc., in de Belgische provincie Limburg geïnventariseerd en onderzocht en dit over een periode van meer dan 20 jaar (1970-1992). Robert Berten levert hiermee een meesterwerk af.

De immense hoeveelheid gegevens voor deze flora-atlas werd verwerkt door het Lisec, de coördinatie was in handen van de (Belgisch-) Limburgse Botanische Werkgroep met Robert Berten aan het hoofd. Voor elke geregistreerde plantesoort wordt een verspreidingskaart gegeven, aangevuld met gegevens over de groeiplaats, de verspreiding in België en het voorkomen in Belgisch Limburg, met voor dit laatste een korte verklaring. In de algemene inleiding tot de atlas wordt ruim aandacht besteed aan het toegankelijk maken van de atlas, ook voor amateur-natuuronderzoekers. Naast de specifieke gegevens over het inventariseren van natuurgebieden, worden verklaringen gegeven voor de veranderingen in het Belgisch-Limburgse plantenbestand en wordt beschreven tot welke plantengeografische districten van België het plantenbestand gerekend kan worden. Ook enkele typische (Belgisch-) Limburgse vegetaties worden behandeld zoals de kalkvegetaties in Haspengouw en de Voerstreek, de vegetaties van de Vloeiweiden in Noord-Limburg, de vegetaties van de mijnsteenbergen in de Kempen alsmede de stinzeplanten. Naast het feit dat dit werk, alleen al door de rijkdom aan gegevens, onontbeerlijk is voor iedereen die geïnteresseerd is in de (Belgisch-

Limburgse) flora, komen in dit boekwerk ook een aantal opmerkelijke feiten en wetenswaardigheden aan bod. Zo wordt de regionale verspreiding van wettelijk beschermde plantesoorten in Belgisch-Limburg besproken en wordt de nodige aandacht besteed aan de verdwenen plantesoorten, zoals het Rozenkransje en de Wolverlei; een sterke achteruitgang van de Jeneverbes wordt vastgesteld; de traditionele akkerflora blijkt grotendeels verdwenen te zijn; de Knolcyperus kent daarentegen een ware explosie in de akkers van Belgisch Noord-Limburg; een "Rode Lijst" geeft een alarmerende opsomming van bedreigde planten; een verklarende woordenlijst geeft ook de niet-specialist inzicht in de soms technische ecologische terminologie.

De Atlas bevat ook een aantal losbladige transparanten (overlays) die, gelegd over de verspreidingskaartjes, vaak zorgen voor een logische verklaring voor het verspreidingsbeeld en dus het al dan niet voorkomen van de plantesoorten (zo zijn er overlays van de bodemdistricten, de bodemtypen, de ligging van spoorwegen, van kanalen en van grote rivieren, de kilometerhokken en de gemeentegrenzen). De Atlas bestaat uit maar liefst vier delen (totaal ca. 1.450 blz. op A4-formaat) en bevat naast de inleiding en de beschrijving van de plantesoorten (per soort één A4), alfabetische lijsten van de plantesoorten en plantenfamilies met wetenschappelijke en Nederlandse naam.

De "Limburgse Plantenatlas" is voor leden van het Natuurhistorisch Genootschap te bestellen door het overmaken van f105,— + f10,50 porto (totaal f115,50) op postgiro 429851 t.n.v. Publicatiebureau Natuurhistorisch

Genootschap, Groenstraat 106, 6074 EL Melick, onder vermelding van "Limburgse Plantenatlas".

Deze uitgave is ook te koop op avond-bijeenkomsten van de Plantenstudiegroep en van de Kringen Heerlen, Maastricht en Roermond, doch uitsluitend na (telefonische) reservering c.q. bestelling (met opgave van de gewenste avondbijeenkomst) bij het Publicatiebureau. De hoge porto-kosten (f10,50) hoeven dan uiteraard niet te worden betaald.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

AGENDA VAN ACTIVITEITEN

DONDERDAG 5 MEI inventariseert de **Plantenstudiegroep**, geleid door Eduard Blink, terreinen in de omgeving van Nijswiller. Vertrek om 9.45 uur, parkeerplaats noord van de oude rijksweg in het centrum van Nijswiller.

DONDERDAG 5 MEI is er weer een bijeenkomst van **Kring Maastricht** in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Aanvang om 20 uur. Tijdens deze avond zal Alain de Vocht een voordracht houden over de visstand in Belgisch-Limburgse wateren.

ZATERDAG 7 MEI is er een excursie van de **Plantenstudiegroep** naar het dal van de Warche/Bayhon vanuit Oiviat (Ardenen, België). Excursieleaders zijn Bart Graatsma en Johan den Boer. Aanvang om 8.40 uur bij station Maastricht (oostelijke ingang aan de Meerssenerweg) of 10 uur bij de kerk van Oiviat (circa 2 km ten noordwesten van Robertville).

ZATERDAG 7 MEI organiseert **Kring Heerlen** een geologie-excursie naar de Groeve 't Rooth te Cadier en Keer onder leiding van de heer W. Felder. Geologische aspecten waar onder andere naar gekeken zal worden zijn "Maasgrind", afzettingen uit het Oligoceen en interessante vuursteenvormen. Samenkomst om 13.30 uur op de parkeerplaats achter het NS-station aan de Spoorweg te Heerlen of omstreeks 14 uur op de parkeerplaats in de groeve.

WOENSDAG 11 MEI is er weer een bijeenkomst van de **Vlinderstudiegroep** in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Aanvang om 20 uur. De heren Sentjens en Felix presenteren een dia-lesing. Daarnaast bestaat de mogelijkheid moeilijk te determineren vlinders voor determinatie mee te nemen.

WOENSDAG 11 MEI voeren leden van de **Plantenstudiegroep** gegevens van o.a. schrijffijsten via Inventar in in de centrale computer van het Genootschap. Een ieder die zin heeft om mee te helpen is van harte welkom. Aanvang om 20 uur.

ZATERDAG 14 MEI zal Eduard Blink voor de **Plantenstudiegroep** een excursie organiseren langs het Julianakanaal tussen Urmond en Born. Vertrek om 9.30 uur bij station Beek-Elsoo of 9.45 uur bij de kerk van Berg a/d Maas.

ZONDAG 15 MEI organiseert de **Paddestoelenstudiegroep** een excursie naar de omgeving van Cadier en Keer. Er zal speciaal gelet worden op voorjaarsfungi. Samenkomst om 11 uur, achterzijde station Maastricht (Meerssenerweg). Van te voren even informeren of de excursie doorgaat en deelname bekend maken (04406-16055). Belangstellenden zijn welkom.

DONDERDAG 19 MEI komen leden van de **Paddestoelenstudiegroep** bij elkaar voor een practicum-avond in het lokaal onder de bibliotheek van Ransdaal, Ransdalerstraat 64. Begin rond 19.30 uur.

DONDERDAG 19 MEI organiseert **Kring Roermond** een bomenwandeling in Roermond o.l.v. John Hahnen, Leo Koster en Cor Houben. Vertrek om 19.30 uur vanaf parkeerplaats Kasteeltje Hattum.

WOENSDAG 25 MEI vindt de laatste avondbijeenkomst van de **Plantenstudiegroep** in het seizoen '93-'94 plaats in het Natuurhistorisch Museum Maastricht, aanvang 20 uur. Eduard Blink bespreekt de verspreiding van een reeks in Zuid-Limburg min of meer algemene planten met behulp van verspreidingskaarten van de Plantenstudiegroep op basis van gegevens over de periode 1978-1993. Hiermee vindt een eerste evaluatie plaats van de resultaten van 15 jaar werk (jawel, het derde lustrum!) van de Plantenstudiegroep. Na de pauze is er nog tijd om meegebrachte planten en/of bijzondere dia's te bekijken.

DONDERDAG 26 MEI inventariseert de **Plantenstudiegroep** onder leiding van Eduard Blink terreinen in de omgeving van Ten Esschen - De Vrank te Heerlen. Aanvang 10 uur Beersdalweg-Huisbergerstraat in Heerlen.

DONDERDAG 26 MEI is eenieder van harte welkom bij **Kring Venray** om de dialesing van Gijs Kurstjens bij te wonen over natuurontwikkeling in Limburg en het effect hiervan op vogels. Aanvang 20 uur in café de Karklingel te Oostrum.

VRIJDAG 27 MEI trekt **Kring Venlo** naar de Meinweg bij Herkenbosch, met de bedoeling om de Nachtzwaluw te observeren alsmede andere "nachtieren". Wie deze excursie wenst mee te maken, moet of om 21 uur bij NS-station Venlo of ongeveer 21.30 bij de voormalige werkschuur van Staatsbosbeheer (nabij Beatrixmijn) present zijn. De excursieleiding is in handen van Gé Driessen.

VRIJDAG 27 MEI is de eerste vleermuisexcursie van de **Zoogdierenwerkgroep**. De omgeving van Elsoo en o.a. het Bunderbos zullen bezocht worden. Aanvang om 21.15 uur op de parkeerplaats van kasteelpark Elsoo. Iedereen is welkom, opgave en informatie Ludy Verheggen (046-742357).

ZATERDAG 28 MEI is er een excursie van de **Paddestoelenstudiegroep** naar de Putberg bij Ubachsberg. Vertrek om 10.30 uur vanaf station Heerlen (aan de kant van het Busstation). Van te voren aanmelden en informeren of de excursie doorgaat (04406-16055), vanwege wisselende weersomstandigheden! Belangstellenden zijn welkom.

ZATERDAG 28 MEI leidt Bert Op den Camp een excursie van de **Plantenstudiegroep** naar de Nekamigroeve en omgeving. Vertrek om 9.40 uur bij station Maastricht (oostelijke ingang aan de Meerssenerweg) of 10 uur bij de ingang van de groeve.

ZATERDAG 28 MEI is er een excursie van de **Sprinkhanenstudiegroep**, waarbij er gezocht wordt naar veldkrekels in Noord-Limburg ten westen van de Maas. Vertrek om 10.30 uur bij de kerk van Broekhuizen.

DONDERDAG 2 JUNI komen leden van **Kring Maastricht** weer bij elkaar in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Br. Rogier zal dan een voordracht houden die uit twee delen bestaat, met de opmerkelijke titels: "Bezoek uit de ruimte" en "Sterren as zijn wij". De bijeenkomst begint om 20 uur.

ZATERDAG 4 JUNI volgt een excursie van de **Plantenstudiegroep** naar de Noord-Eifel en wel naar terreinen in de omgeving van Mechernich (o.a. Rotbachtal, Floisdorf-Berg, Krebsbach). De leiding is in handen van de heren B. Graatsma en J. den Boer. Vertrek om 8.40 uur NS-station Maastricht (aan de Meerssenerweg) of men staat om 9.15 uur bij de grensovergang Heerlen/Bocholtz (autoweg A76: Duitse zijde).

WOENSDAG 8 JUNI is er weer een samenkomen van de **Vlinderstudiegroep** in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht. Aanvang 20 uur.

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Secretaris: G. Janssen
Tuinstraat 1, 5802 AD Venray.
Telefoon 04780-12475

PLANTENSTUDIEGROEP

Secretaris: E.N. Blink
Pius XII straat 20, 6247 AW Gronsveld

SPINNENWERKGROEP LIMBURG

Inlichtingen: J.H.G. Peeters
Telefoon overdag: 043-293064

STUDIEGROEP ONDERAARDSE

KALKSTEENGROEVEN

Secretaris: Ed Rousseau
Papenweg 116, 6212 CJ Maastricht

VLINDERSTUDIEGROEP

Secretaris: J. Queis
Spaanse singel 2, 6191 GK Beek

ZOOGDIERENWERKGROEP

Secretaris: L. Backbier
Van Galenstraat 64, 6163 XW Geleen

KEVERSTUDIEGROEP

Secretaris: G.J.M. van Buren
Handvorm 9, 6372 DK Schaesberg

PADDESTOELENSTUDIEGROEP

Inlichtingen: P.H. Kelderman
Herkenbroekerweg 23, 6301 EG Valkenburg

VISSENWERKGROEP

Inlichtingen: R. Akkermans
Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Contactpersoon: W. Jansen
Korhoenstraat 12, 6075 BN Herkenbosch

VOGELSTUDIEGROEP

Voorzitter: H. Gilissen
Schuttendaal 23, 6228 KC Maastricht

WERKGROEP BEHOUDSCHINVELDSE

BOSSEN EN BRUNSSUMMERHEIDE

Inlichtingen: W. Bult
Treubstraat 6, 6415 EP Heerlen

MOSSENSTUDIEGROEP

Inlichtingen: J. Hermans
Hertestraat 21, 6067 ER Linne

WERKGROEP MEINWEG

Inlichtingen: S. & W. Jansen
Korhoenstraat 12, 6075 BN Herkenbosch

KRING MAASTRICHT

Voorzitter (a.i.): D.Th. de Graaf
Klokbekerstraat 20, 6216 TR Maastricht

KRING HEERLEN

Secretaris: P. Spreuwerberg
Aan de Slagboom 2, 6372 KW Schaesberg

KRING VENLO

Voorzitter: W. Weener
Goselingstraat 48, 5931 HT Tegelen

KRING ROERMOND

Secretaris: P. Bongers
Kapellerlaan 243, 6045 AE Roermond

KRING VENRAY

Secretaris: H. Heijligers
Vermeerstraat 16, 5961 LX Horst

Aankondigingen voor deze rubriek dienen uiterlijk de 15e van de maand voorafgaande aan die waarin de activiteiten plaatsvinden schriftelijk bij de redactie bekend te zijn.